

USAID/ IMPROVING THE QUALITY OF LEARNING IN ZANZIBAR (MKEZA)
Summary of Activities Conducted by the Joseph P. Kennedy, Jr. Foundation

**MAFUNZO YA KAZINI YA WALIMU KWA AJILI
YA KUTATHMINI ELIMU KWA WANAFUNZI WENYE
MAHITAJI MAALUM**

ZANZIBAR MARCH 2006

KITINI CHA PILI

**TATHMINI YA ELIMU KWA WANAFUNZI WENYE MAHITAJI
MAALUM
MAFUNZO YAMEDHAMINIWA NA**

**Zanzibar Ministry of Education
and Vocational Training**

Wakishirikiana na
Wizara Ya Elimu na Mafunzo ya Amali Zanzibar
Mfuko wa Aga Khan Taasisi ya Utafiti Ya Marekani

Wandishi:
Samuel Wanyera
Eva Naputuni Nyoike
Mohammed Mwinyi Ramadhan

Mhariri: Eva Naputuni Nyoike

Utambuzi

Ripoti hii imekamilika kwa ufadhili wa misheni ya Tanzania inayosmimamiwa na Shirika la Maendeleo la Marekani (USAID). Mafunzo haya ni sehemu ya mradi EQUIP 1 unaofadhiliwa Zanzibar (MKEZA) – Tuzo nambari. 623-A-00-04-00014-00 chini ya maelewano ya ushirikiano nambari GDG-A-00-03-00006-00. Mradi huu umetekelezwa na Mfuko wa Aga Khan Tanzania. Maelezo yaliotolewa katika ripoti hii ni maoni ya waandishi wala si lazima yawe maoni ya wadhamini.

Yaliyomo

Ukurasa

Utambuzi i

Yaliyomo..... ii

1.0 Utangulizi..... 1.

1.1 Maelezo ya dhana na istilahi mbali mbali..... 1.

1.2 Mifump/aina za utoaji wa elimu ya mahitaji maalum..... 7.

1.3 Yaliomo katika elimu Mjumuisho 16.

1.4 Vikwazo vya Elimu Mjumuisho 30.

2.0 Aina za Wanafunzi Wenye Ulemavu 38.

2.1 Tofauti za kihisia..... 38.

2.2 Tofauti za kimasomo..... 49.

2.3 Ulemavu wa viungo 58.

2.4 Watoto walio na shida za kitabia na hisia nzito 61

2.5 Watoto wanoishi katika mazingira magumu 64

3.0 Mbinu ya kupanga darasa kubwa 73.

4.0 Thibitisho/ Maktaba ya Marejeo 80.

1.0 UTANGULIZI:

UTANGULIZI KUHUSU ELIMU MJUMUISHO

1.0 Madhumuni

Sehemu hii inakusudia kumwezesha msomaji kuweza kupata mwelekeo mzuri, elimu pamoja na mbinu/ maarifa juu ya dhana na kanuni za Elimu Mjumuisho. Taaluma hii itakusaidia kufanya kazi zako za kufundisha watoto wenye mahitaji maalumu kwa ufanisi zaidi katika mfumo wa kuwajumuisha na watoto/ wanafunzi wengine.

Baada ya kumaliza sehemu hii muwezeshaji ataweza:-

- Kuainisha dhana na istilahi mbali mbali zinazotumika katika Elimu Mjumuisho.
- Kufafanua malengo ya Elimu Mjumuisho.
- Kupambanua mifumo tofauti ya utoaji wa huduma kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu.
- Kujadili kanuni na dhana za Elimu Mjumuisho.
- Kufafanua vikwazo vya Elimu Mjumuisho na jinsi/ namna ya kuvikabili/ kuviondosha.
- Kuelezea mapendekezo/ ushauri na sera mbali mbali za Taifa na Kimataifa juu ya Elimu Mjumuisho kwa kutoa mifano kutoka nchi mbali mbali.

1.1 MAELEZO YA DHANA NA ISTILAH MBALI MBALI ZITUMIKAZO KATIKA ELIMU MJUMUISHO

Kuna dhana na istilahi nyingi zitumikazo katika Elimu Mjumuisho.

Ni muhimu tukazifafanua na kuzifahamu zile kubwa kabla hatujafika mbali. Dhana hizi ni pamoja na:-

- Mjumuisho.
- Elimu Mjumuisho.
- Tofauti za wanafunzi.
- Mahitaji maalumu.

- Mahitaji maalumu ya kielimu.
- Elimu ya mahitaji maalumu.
- Mitaala inayonyumbulika.
- Chumba maalumu cha nyenzo.
- Mwalimu anaewafuatilia.
- Wanafunzi majumbani au katika skuli tofauti.
- Skuli mchanganyiko.
- Skuli maalumu.
- Kitengo maalumu.
- (Skuli ya kawaida.

Mjumuisho

Lengo kubwa katika mjumuisho ni kuhakikisha kwamba watu wote wanapata haki yao ya msingi ya elimu bila ya kujali kabila, rangi, hali ya kiuchumi au hali ya kimaumbile. Hali hii hutoa fursa sawa kwa wote, upatikanaji wa huduma na nyenzo pamoja na majukumu mbali mbali katika jamii. Ushiriki sawa wa mtu mmoja mmoja katika jamii unathibitishwa katika jamii mjumuisho, ambapo tofauti za watu katika hali yoyote ile inakubalika na kuthaminiwa. Ubaguzi wa aina yoyote na dharau kwa watu wenye tofauti yoyote ni mwiko kutokana na mipango mizuri na sera ziliopo.

Hivyo mjumuisho huwapatia haki watu wenye mahitaji maalumu ya kushirikishwa kikamilifu katika nyanja zote za kimaisha, miongoni mwa haki hizo ni:-

- Elimu.
- Ajira.
- Huduma za biashara.
- Burudani na shughuli za kijamii.
- Shughuli za nyumbani.
- Kutoa maamuzi.
- Upatikanaji wa habari.

N.B Mtoto aanze kujumuishwa tangu angali mchanga/ mdogo. Ni kosa kubwa sana kuanza kumficha / kumtenganisha na jamii na baadae kumshirikisha katika jamii.

Hali ya Mjumuisho

Istilahi hii inafafanua hali ambayo wanafunzi wote pamoja na wale wenye mahitaji maalumu wanashiriki katika shughuli zote za kijamii, hali ambayo hujua na kuzingatia mahitaji ya kila mwanafunzi kadiri inavyowezekana.

Elimu Mjumuisho

Hii ni falsafa inayozitaka skuli zote, sehemu za mafunzo na mfumo wa elimu kuwa wazi kwa watoto wote. Wazo hili litawasaidia wanafunzi kushirikishwa katika maisha ya skuli katika nyanja zote. Vile vile Elimu Mjumuisho inasaidia kuchunguza, kupunguza na kuondoa vikwazo vyote katika mazingira ya skuli ambavyo vinazuia kujifunza vizuri. Ili mambo haya yapatikane, walimu, skuli na mfumo mzima wanahitajika kurekebisha mazingira ya skuli na jamii kwa jumla ili waweze kuwashirikisha wanafunzi wenye mahitaji tofauti katika kujifunza. Katika skuli mjumuisho wanafunzi hutofautiana sana, kwahivyo panahitajika uzoefu tofauti wa kielimu ili kudhibiti tofauti za wanafunzi:

Tofauti za Wanafunzi:

Istilahi hii inaonyesha mgawanyiko wa uwezo na tofauti mbali mbali zipatikanazo kutokana na kundi la wanafunzi katika mfumo wowote. Mgawanyiko na tofauti hizi husababisha kuona tabia tofauti za wanafunzi.

Zoezi

Chunguza wanafunzi katika darasa lako katika kazi yoyote, uliyowapa.

Andika tofauti ulizozigundua katika ufanyaji wao wa kazi na jadiliana na mwenzako.

NB: Utagundua kwamba baadhi ya wanafunzi wachangamfu na wengine sio wachangamfu, wengine wepesi zaidi na wengine wazito, mmoja ni hodari katika kazi fulani lakini ni mzito katika kazi nyengine. Mwalimu ni lazima aweke malengo ya kufikia mahitaji ya kila mmoja katika la kujifunza.

Mahitaji Maalumu

Haya ni mambo au sababu ambazo huzuia kujifunza au kukua kwa kawaida kwa mtoto mmoja mmoja. Hali hii inaweza kuwa ni ya muda au ikaendelea. Hali zinazoweza kuzuia maendeleo sahihi ya mtu ni pamoja na ulemavu, matatizo ya kijamii, mshituko, matatizo ya kiafya au matatizo ya kisiasa. Mambo haya pia huitwa ni vikwazo katika kujifunza na maendeleo. Vikwazo hivi vinaweza kuwa vipo kwa mtoto, katika mazingira au kwa mtoto na mazingira.

Mahitaji Maalumu ya Kielimu

Watu wanatafautiana kiuwezo na kuweza kufanikisha kazi. Katika elimu, kuna watu ambao hawawezi kufaulu kama wengine Hata hivyo wanaweza kuinua kiwango chao cha kufaulu kama watapata msaada unaohitajika. Wanafunzi hawa huwa na mahitaji ya kielimu au kujifunza ambao hutofautiana kutoka mwanafunzi mmoja kwenda mwengine. Mahitaji haya huitwa “mahitaji maalumu ya kielimu”.

Unaweza kugundua kwamba mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu ya kielimu ana matatizo katika mambo yafuatayo:-

- Kusoma.
- Kuandika.
- Kufahamu dhana.
- Kufanya matendo ya kujifunza.
- Kuwasiliana na mwalimu au wanafunzi wenyewe.

Elimu ya Mahitaji Maalumu

Hii ni elimu ambayo hutoa marekebisho sahihi ya mitaala, njia za ufundishaji, visaidizi vya kufundishia, njia ya mawasiliano au mazingira ya kujifunzia. Urekebishaji huu lengo lake ni kuhakikisha kwamba mahitaji maalumu ya kielimu ya kila mwanafunzi yanazingatiwa. Elimu maalumu inamzingatia mwanafunzi anavyokubali mabadiliko na kurekebishika kwa kulenga mahitaji ya mwanafunzi na yale anayoyaweza. Hii ndio iliyoitwa “Elimu maalumu hapo mwanzo.

“Kwa nini tumebadilisha hii istilahi na kuitwa elimu ya mahitaji maalumu?”

Elimu Maalumu ilizingatia tu ulemavu wa mtoto alionao kuliko kuzingatia mahitaji ya mtoto katika kujifunza.

Hivyo uzingatie kwamba wakati unapofundisha wanafunzi wenye mahitaji maalumu, elimu yao sio maalumu kutoka mahitaji yao. {Mahitaji yao ndio maalumu kuliko elimu yao}.

Mitaala inayonyumbulika

Hii ni istilahi nyengine muhimu inayotumika katika Elimu Mjumuisho. Ni mbinu unayotumia kutambua masomo ndani ya mitaala ambayo mwanafunzi ajifunze na kumpangia kila mwanafunzi kulingana na mahitaji yake na uwezo wake. Inaweza kukulazimu kulivunjavunja somo na kuwa katika hatua ndogo ndogo za ufundishaji kwa faida ya mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu ya kielimu.

Wanafunzi hawa huwa na mahitaji ya kielimu ambayo yanatofautiana kutoka mwanafunzi mmoja hadi mwengine. Haya ndio yanayoitwa mahitaji maalumu ya kielimu.

Chumba Maalumu cha Nyenzo

Hiki ni chumba katika skuli ya kawaida au skuli maalumu, ambacho kimewekwa ili kustawisha mafunzo kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu. Mara nyingi chumba hiki kinashughulikiwa na mwalimu maalumu wa skuli hiyo, mwenye uzoefu wa kutosha au aliyepata mafunzo ya elimu ya mahitaji maalumu. Aidha anatakiwa awe na uwezo wa kutoa ushauri na msaada kwa walimu wengine ili kushughulikia mahitaji maalumu ya kielimu ndani ya darasa. Chumba hiki kinakuwa na vifaa mbali mbali vya kujifunzia ambavyo vinashajiisha na kuwezesha kujifunza. Pamoja na vifaa vyengine, vifaa maalumu kama vifuatavyo vina takiwa viwemo:-

Brailers – Mashine maalumu za kuandikia wanafunzi wasioona .

Low Vision Devices: Vifaa kwa ajili ya wanafunzi wenye uoni hafifu. Mfano wa vifaa hivi ni:- vioo vya kukuzia maandishi, vifaa vya maonyesho, steni ya kusomea na madaftari/ vitabu vyenye maandishi makubwa.

Visaidizi vya Kusikilizia (hearing aids) na vyombo vya kufundishia lugha kwa ajili ya wanafunzi wenye matatizo ya usikivu.

: Mwalimu Anaewafuata Wanafunzi

Huyu ni mwalimu aliyepata mafunzo ya elimu ya mahitaji maalumu na ambae huwafuata wanafunzi wenye mahitaji maalumu katika maskuli yao. Jukumu la mwalimu huyu ni kuwashauri walimu wa kawaida pamoja na kuwapa msaada/ mbinu maalumu za kuwasaidia wanafunzi wenye mahitaji maalumu pale inapohitajika. Mwalimu huyu hupangiwa kumsaidia mwanafunzi maalumu mwenye mahitaji maalumu.

Mwalimu huyu hufuata mpango ambao umepangwa kwa kushauriana na mwalimu wake wa kawaida ili kufikia mahitaji maalumu ya mwanafunzi.

Skuli Mchanganyiko

Wataalamu tofauti mara nyingi hutumia istilahi hizi mbili zikiwa na maana sawa.

Istalahi hizi zinaonesha ushirikishwaji wa wanafunzi wenye mahitaji maalum ya kielimu katika mfumo wa kawaida wa elimu bila ya kuzingatia mabadiliko katika utoaji wa mafunzo. Hivyo wanafunzi wenye mahitaji maalum katika kujifunza hufuata mfumo wa skuli kama ulivyo ukiwa na baadhi au hamna kabisa msaada wowote utakaowasaidia wanafunzi wenye mahitaji maalum wanafunzi hawa wanatakiwa kufuata kanuni zote za skuli zilizowekwa.

Skuli Maalumu

Hii ni skuli ambayo zinasimamia utoaji wa huduma za kielimu kwa wanafunzi wenye ulemavu wa aina moja tu. Mazingira ya skuli na visaidizi vyote vya kielimu vinarekebishwa kukidhi mahitaji ya kundi maalumu la wanafunzi. Walimu vile vile hufunzwa mbinu maalumu kwa ajili ya kushughulikia mafunzo maalumu ya wanafunzi “maalumu”.

Kitengo Maalumu

Istalahi hii inafafanua darasa ambalo limo ndani ya skuli ya kawaida, lakini limewekwa kwa ajili ya kufundishia wanafunzi wenye aina ya ulemavu maalumu. Kikawaida linaongozwa na mwalimu mtaalamu ambae huwa ni mdhamini wa shughuli zote za wanafunzi katika darasa hili.

Skuli ya Kawaida

Hii ni skuli ya kawaida ambayo hufuata mtaala ambao umeandaliwa kwa ajili ya wanafunzi wenye uwezo unaolingana.

1.2 MIFUMO/ AINA ZA UTOAJI WA ELIMU KWA WANAFUNZI WENYE MAHITAJI MAALUMU KATIKA ELIMU

Mifumo mikuu ni pamoja na:-

- Mafunzo ya faragha – Private Tuition.
- Mafunzo ya kuwatenganisha – Segregated Education.
- Mafunzo ya kuwachanganya - Integration/ Mainstreaming.
- Elimu mjumuisho – Inclusive Education.

Mafunzo ya faragha

Aina hii ya elimu ilikuwa ikitolewa na wazazi wa watoto wenye mahitaji maalumu ambao huwakodi/ kuwaajiri watu wa kutoa elimu ya faragha kwa watoto wao majumbani mwao. Hali hii ilikuja baada ya kuelewa kwamba watoto wenye mahitaji maalumu wanaweza kujifunza. Iligundulika kwamba, kwa mfano watoto wasioona au viziwi wanaweza kufundishwa kwa kutumia viungo vyengine vya hisia vilivyobaki. Katika kipindi hiki wanafunzi wenye mahitaji maalumu walitengwa. Wanafalsafa waliamini kwamba wanafunzi hawa wanaweza kujifunza. Baadae iliwasaidia wazazi kuonyesha / kuelezea mahitaji ya watoto wao.

Elimu ya kuwatenganisha

Huu ni mfano wa zamani wa utoaji wa elimu kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu. Katika mfumo huu, wanafunzi wenye mahitaji maalumu walikuwa wakiwekwa katika hali ya kutengwa katika jamii. Wanafunzi walikuwa wakiwekwa katika skuli maalumu ambapo walikuwa wakisoma pamoja na wanafunzi wengine wenye matatizo yanayolingana na yao. Skuli zinaweza zikawa za kutwa au za daghalia. Kulikuwapo skuli kwa ajili ya watoto wenye ulemavu wa usikivu, ulemavu wa uoni, ulemavu wa akili na ulemavu wa viungo. Katika aina hii ya utoaji wa elimu, watoto wenye mahitaji maalumu walikuwa wakionekana kama tofauti na wengine, hivyo ilibidi watengwe.

Hata hivyo katika mfumo huu wa utoaji wa elimu, zipo faida chache zinazopatikana, kama:-

- Idadi ya wanafunzi wachache ndani ya darasa inayopelekea mwalimu kuwa na uwezo wa kuwadhibiti wanafunzi hao.
- Uwezo mkubwa wa wataalamu kuweza kuwafikia walengwa,

- Warekebishaji wa viungo.
- Warekebishaji wa tabia na mienendo mbali mbali.
- Warekebishaji wa lugha n.k.
- Urekebishaji wa mazingira ya kujifunzia, mfano:-
 - Njia zilizosakafiwa.
 - Ujenzi wa vitelezi (ramps).
 - Ujenzi wa vyoo maalumu.
- Upatikanaji wa vifaa maalumu pamoja na nyenzo maalumu za kufundishia. Ni yepi matokeo mabaya ya mfumo wa elimu wa kuwatenga wanafunzi wenye mahitaji maalumu?
- Mara nyingi skuli hizi maalumu huwa zipo mbali na nyumbani kwa wanafunzi hawa, hivyo huwatenganisha wanafunzi na familia zao na vile vile wenzao wengine wanaolingana kwa umri.
- Wanafunzi hawa huwa na mipaka ya kujichanganya katika mazingira ya kawaida yanayowazunguka, kwa sababu muda mwingi huwa wapo na wanafunzi wenye mahitaji maalumu kama wao.
- Wanafunzi hawa huwa wanatenganishwa na wenzao wenye umri unaolingana na pia kutenganishwa na uangalizi maalumu wa wazazi wao katika miaka/ kipindi cha maandalizi na kurejea nyumbani baada ya kumaliza skuli, kwa watu ambao hawajui namna ya kushirikiana nao. Hali hii husababisha matatizo kwa wanafunzi hawa kuweza kukabili mazingira halisi yanayowazunguka yenye tofauti nyingi ambayo hakutayarishwa nayo.
- Walimu wanaofundisha wanafunzi hawa katika mpango maalumu ni mara chache kushirikiana na walimu wa madarasa ya kawaida, hivyo wanakosa mawazo au mbinu mpya za ufundishaji.
- Walimu hupata mafunzo ya kushughulikia mahitaji maalumu ya aina fulani tu.
- Gharama katika mfumo huu wa utoaji elimu ni kubwa na zisizowezekana.

Elimu ya kuwachanganya

Zipo aina/ njia tatu za mchanganyo:-

- mchanganyo unaofaa (Functional integration).

- mchanganyo wa kishemu (Locational integration).
- mchanganyo wa kijamii (Social integration).

Mchanganyo unaofaa

Katika aina hii ya mchanganyiko, mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu ya kielimu huwekwa katika darasa la kawaida kwa kusaidiwa na mwalimu wake pamoja wanafunzi wenzake. Kwa baadhi ya mahitaji (mambo/mwanafunzi huyu hupelekwa katika chumba cha nyenzo za ufundishaji ili kupatiwa maelekezo zaidi ya somo kutoka kwa mwalimu husika wa chumba hiki au mwalimu mtaalamu katika sehemu ya mahitaji maalumu.

Mchanganyiko wa kishemu

Katika aina hii ya mchanganyiko, mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu ya kielimu kuwekwa katika kitengo maalumu ndani ya skuli ya kawaida katika hali hii wanafunzi waliomo katika kitengo huwa hawana mchanganyiko mzuri na wanafunzi waliomo ndani ya madarasa ya kawaida. Huweza kuchanganyika na wenzao wakati wa mapumziko tu, wanapokuwa nje ya darasa. Huu ni mchanganyiko wa kinadharia au tuseme mchanganyiko mdogo.

Mchanganyiko wa kijamii

Katika aina hii ya mchanganyo, mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu ya kielimu huwekwa katika kitengo maalumu kwa ajili ya kujifunza tu, lakini hushirikiana na wanafunzi wengine wa madarasa ya kawaida katika shughuli nyengine za kijamii, kama vile:-

- michezo.
- michezo mengine midogo midogo/ maigizo.
- shughuli nyengine zozote zilizopangwa na skuli husika.

NB: Mchanganyiko madhubuti ni ule mchnganyiko wenye manufaa – (functional integration).

Faida za mchanganyiko

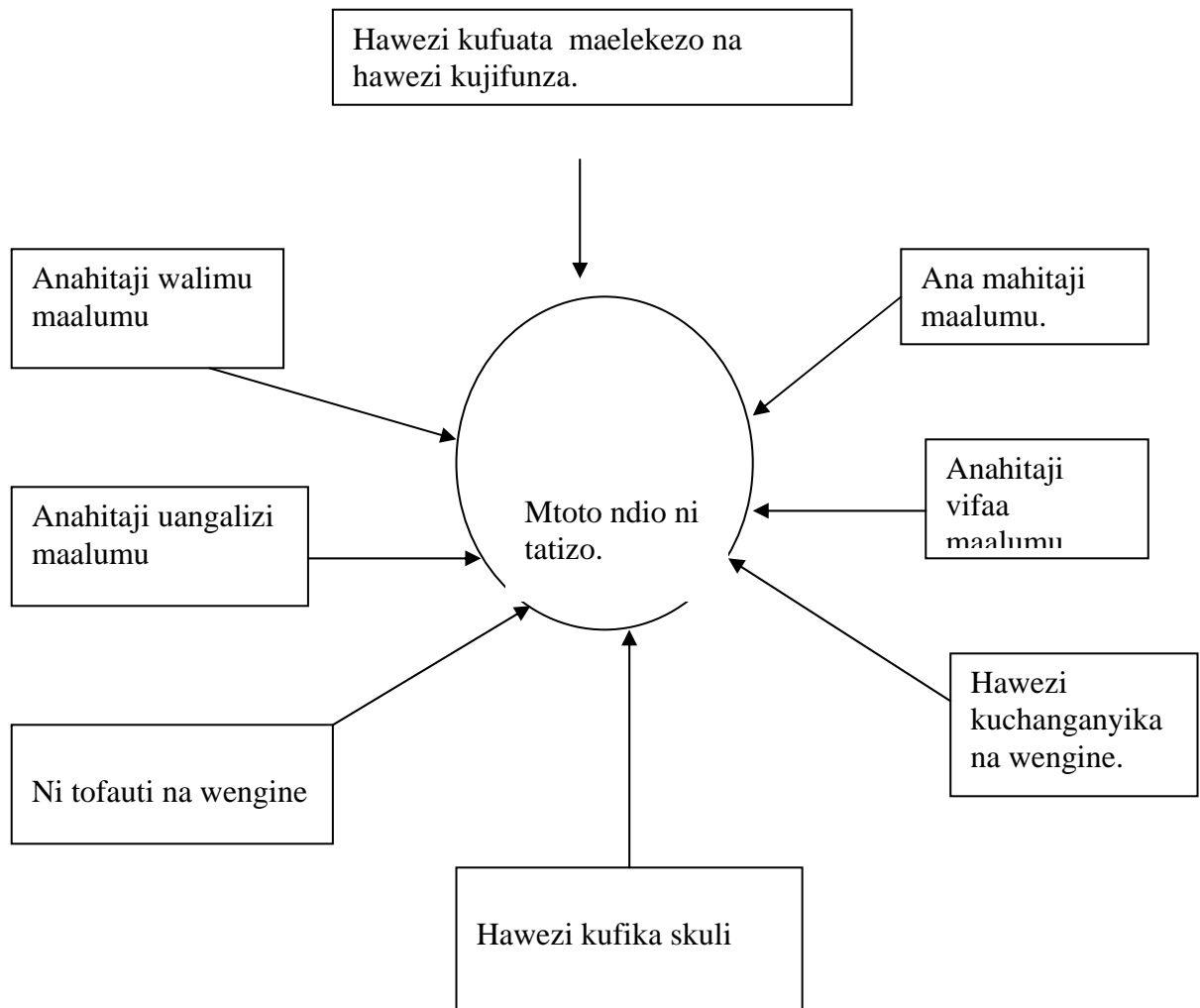
- Wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu wanafurahia kuchanganyika na wenzao wenye umri unaolingana na jamaa zao.

- Huwapunguzia vikwazo na matatizo mbali mbali kwa kuchanganyika na wenzao ambao hawana mahitaji maalumu ya kielimu.
- Huwapa nafasi wanafunzi wasio na mahitaji maalumu kuwasaidia wale wenye mahitaji maalumu katika shughuli mbali mbali.

Matatizo ya mchanganyiko

- Kama hakukuwa na mipango mizuri mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu ya kielimu anaweza akatengwa katika kupata mafunzo, hasa katika zile aina mbili za mchanganyiko –Yaani mchanganyiko mdogo na mchanganyiko wa kijamii.
- Kuwapa majina yasiofaa na kuwa nyanyapaa wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu ni matokio ya mipangilio maalumu uiliyowekwa ili kuwasaidia kupata mahitajio yao. Hali hii huwapunguzia wanafunzi uwezo wa kujitambua pamoja na majukumu yao.
- Walimu wa madarasa ya kawaida na wanafunzi wengine hujihisi hawana uwezo wala dhamana ya kumshughulikia mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu ambao wanafikiri mtu anaeweza kumshughulikia ni mwalimu maalumu/ mtaalamu tu.

Vipi anavyoonekana mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu ya kielimu katika mpango wa elimu mchanganyiko:

Elimu Mjumuisho

Watoto wana uwezo unatofautiana ambao unahitaji kuzingatiwa. Katika sehemu zilizopita umejifunza kwamba Elimu Mjumuisho ni jinsi ya kuyashughulikia mahitaji yote ya wanafunzi katika skuli za kawaida kwa kutumia nyenzo zote zitakazopatikana ili kutoa nafasi kuwafanya wanafunzi wote wasome pamoja ili kuwaandaa kwa maisha ya baadae. Wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu pamoja na wenzao wanaolingana kiumri wanahitaji kujenga

mahusiano mazuri kadri inavyowezekana. Haya yanawezekana ikiwa uzoefu wa pande zote mbili utatumiwa katikakujenga mshikamano wa uzoefu katika tendo la kujifunza.

Mwelekeo mpya wa utoaji wa elimu kwa watu wenye mahitaji maalumu ya kielimu unamtaka kwamba madarasa ya kawaida ndio sehemu ya mwanzo ya elimu kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu wakiwemo wenye ulemavu wa aina tofauti. Mbinu hii ni kama ya utoaji wa huduma za afya, ambapo:-

- Asilimia kubwa ya wagonjwa hutibiwa hali ya kuwa wapo majumbani au kituo cha afya kilicho karibu.
- Wale wenye matatizo makubwa hulazwa katika hospitali.
- Walio wachache wanaohitaji matibabu katika vitengo kwa uchunguzi zaidi. Mpango huu hautofautiani sana na elimu. asilimia kubwa ya watoto wenye mahitaji maalumu ya kielimu wanafaidika katika skuli za kawaida. Wengine huwekwa katika skuli maalumu, ambazo zinaweza kutumika kama ni vituo maalumu kwa skuli za kawaida, familia na jamii kwa jumla.

Kanuni za Elimu Mjumuisho

Hutoa nafasi sawa kwa wanafunzi wa aina zote kushiriki shughuli za kawaida, pia hatua madhubuti za makusudi huchukuliwa kuhakikisha ubora wa elimu kwa wanafunzi wa aina zote.

Inahimizwa kuwepo kwa mitaala inayotizama mahitaji ya mtoto, mwanafunzi apelekwe katika skuli kikawaida akiwa na mahitaji maalumu au la.

Hutetea upatikanaji wa fursa za kujifunza na mitaala kwa wanafunzi wa aina zote kwa kutofautisha mafunzo wa njia za tathmini zinazolingana na mahitaji ya wanafunzi.

Hubainisha mahitaji ya wanafunzi wote pamoja na matatizo katika kujifunza. Haya ni pamoja na yanayoonekana na yasionekana kama vile matatizo ya uoni, uziwi, viungo, akili, kuwasiliana, tabia na maono (hisia), umasikini, unyanyasaji wa watoto, utapia mlo, athari zinatokana na vita, talaka na kusambaratika kwa familia, uzururaji.

Hutambua na huthamini tofauti za mtu kama vile kabila, dini, uwezo, ulemavu alionao au hali yeyote ile. Tofauti hizi huonekana ni changamoto katika mchakato wa kujifunza.

Nafasi za mafunzo pamoja na misaada kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu hupangwa na huwa ni sehemu muhimu katika skuli za kawaida.

Huhitaji mabadiliko ya mitazamo, tabia, njia za kufundishia, mitaala na mazingira ili kukabiliana na mahitaji ya wanafunzi wote. Tunapofanya hivyo tunaondosha vikwazo katika kujifunza na maendeleo.

Utoaji wa huduma ya mahitaji maalumu ya kielimu hushirikisha kwa karibu na taasisi nyengine katika jamii, kama vile afya na ustawi wa jamii – ambazo hutilia mkazo njia za kuingia na kutibu ili kupunguza ongezeko la mahitaji maalumu katika jamii.

Madhumuni ya Elimu Mjumuisho

- Elimu Mjumuisho huweka mpango timilifu wa elimu ambao hurekebisha mitaala ili kutoa nafasi kwa watoto wenye mahitaji maalumu kuweza kuchangia katika jamii.
- Hujenga mwelekeo thabiti wa wazazi, walimu, watoto wa rika wenzao wenye umri unaolingana na jamii kijumla kwa watoto wenye mahitaji maalumu ya kielimu.
- Hutoa nafasi sawa kwa watoto wote kubadilishana maarifa, nyenzo, na vifaa mbali mbali pamoja na uzoefu.
- Hushauri njia mbali mbali za kuwachanganya watoto wote katika skuli za kawaida bila ya kujali ulemavu au uwezo wao.
- Hukuza na hutekeleza mitaala nyumbufu na yenye kutekeleka kwa wanafunzi wa aina zote.
- Huwafikia watoto na vijana walioachwa katika mfumo wa elimu ya kawaida.
- Huwezesha mjumuisho wa wanafunzi katika nyanja zote za kimaisha.
- Hubainisha na kupunguza vikwazo katika kujifunza na kukua ujumla.
- Hupunguza athari za ulemavu kwa mtoto.

Faida za Elimu Mjumuisho

Katika Elimu Mjumuisho, watoto wote wanajufunza na kukua katika mazingira ambayo baadae wataisha na kuyafanya kazi. Kwa kkuwa mashirikiano ya wale ambao “wanatofautiana” hujengeka, basi wanafunzi na walimu wote hujenga maadili mema katika kuchanganyika kwao, kukubaliana kwao, upole na mashirikiano yao. Hivyo wanafunzi wote hunufaika katika kujifunza na kufanya kazi katika mfumo wa Elimu Mjumuisho. Watoto wengine hujengeka katika maadili mema, kama vile kuwa na busara, upole na unyenyekevu wakati wanapowasaidia wenzao wenye mahitaji maalumu ya kielimu.

Baadhi ya wanafunzi wenye mahitaji maalumu wamepewa vipaji maalumu(na Mwenyezi Mungu) ambavyo wanafunzi wenzake wanaweza kufaidika navyo. Walimu hubadilishana mawazo na taaluma, pamoja na wazazi na watu wengine, hivyo kuifanya elimu kuwa ni uwanja muhimu katika maisha ya kila siku. Vile vile walimu hujiongezea maarifa na uwezo wanapofanya kazi kwa pamoja kwa kuonyesha changamoto mbali mbali katika kazi yao. Hali hii hupelekea kuinua hadhi yao katika jamii.

Elimu Mjumuisho huifanya skuli kuwa ya wote baadae hujenga jamii mjumuisho. (jamii inayowajali watu wote), kujithamini na kujiheshimu kwa mtoto mwenye mahitaji maalumu ya kielimu kunaongezeka. Ni elimu yenye gharama inayokubalika na hutoa nafasi sawa kwa watoto wote hivyo, hushajiisha haki ya elimu kwa wote.

Ulinganisho baina ya mifumo mitatu ya utoaji wa huduma ya mahitaji maalumu ya kielimu:

TARAKIMU	KIPENGELE	MAALUMU	MCHANGANYIKO	MJUMUISHO
1.	Mtoto	Maalumu	Hufanya mtoto kuwa wa kawaida kadri inavyowezekana.	Mtoto kubakia kama alivyo.
2.	Skuli	Maalumu	Huchaguliwa katika skuli za kawaida.	Skuli ambayo ipo katika jamii yake.

3.	Mitaala	Maalumu	Inazingatia misingi ya somo.	Inaangalia mahitaji ya mtoto.
4.	Mwalimu	Mwalimu Maalumu	Mwalimu wa darasa, mwalimu wa chumba cha vielelezo, mtaalam maalumu.	Mwalimu wa darasa la kawaida mwenye ujuzi na elimu.
5.	Athari za mwalimu.	Maalumu kwa kundi la watoto.	Habadiliki, ana uwezo wa kufundisha katika madarasa ya kawaida.	Ana uwezo wa kuwachanganya watoto wote katika ufundishaji.
6.	Kujithamini/ kujiheshimu.	Kuko chini, hujihisi ni tofauti	Hujihisi vizuri.	Hujihisi/ kujithamini vizuri.
7.	Mazingira	Yana vikwazo vingi	Haya badiliki	Vikwazo vimeondolewa, yanafaa kwa watoto wote.
8.	Nafasi ya kushiriki	Ina mipaka	Ni finyu	Sawa kwa watoto wote.
9.	Haki ya mtoto ya elimu	Inaonekana kama ni hisani/ msaada.	Inatambuliwa kuwa ni haki lakini haizingatiwi.	Inazingatiwa na kutekelezwa.

1.3 VIPENGELE KATIKA ELIMU MJUMUISHO

Vipengele katika elimu katika Elimu Mjumuisho ni hivi vifuatavyo:-

- Hali ya darasa.

- Hali ya mwanafunzi.
- Hali ya mwalimu.
- Hali ya vifaa na huduma za msaada.
- Hali ya mashirikiano na kushauriana.

Hali ya darasa

Kuna mambo mengi yanahitaji kuzingatiwa ili kuitekeleza vizuri Elimu Mjumuisho katika darasa. Miongoni mwao ni:-

- Mpangilio wa mafunzo.
- Uwekaji wa kumbukumbu.
- Kuchunguza wanafunzi.
- Kuandaa shughuli za michezo.
- Muhusiano na mashirikiano.

Mpangilio wa mafunzo

Wakati wa kupanga ratiba ya mafunzo ni lazima kuzingatia mahitaji ya mwanafunzi mmoja mmoja. Haya yanaweza kufanywa kwa kuliandaa darasa litakalokidhi mahitaji mbali mbali ya wanafunzi.

Kwa mfano, kumweka mwanafunzi karibu na mwalimu au kumweka mbali na mwangaza mwingi. Kurekebisha mtindo wa ufundishaji utakaohusisha kazi nyingi za vikundi ili kila mwanafunzi apate kushiriki. Kushajiisha wanafunzi wawe na moyo wa kusaidiana na sio wa kushindana.

Uwekaji wa kumbu kumbu:

Mwalimu ni lazima aweke kumbukumbu ya kila mwanafunzi. Kumbukumbu hizi ni pamoja na historia ya familia ya mtoto, taarifa za kiafya, mpango wa masomo wa kila mwanafunzi pamoja na kumbu kumbu za maendeleo ya wanafunzi.

Ni muhimu kuandaa mpango binafsi wa elimu wa kila mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu, kama utakavyofanuliwa katika kipengele cha mwalimu hapo baadae. Mpango huu unatakiwa uende na wakati na ufanyiwe marejeo mwanzo wa kila muhula.

Kuchunguza wanafunzi:

Mwalimu anatakiwa awe na uwezo wa kumchunguza mwanafunzi ambaye ameonyesha kuwa na matatizo. Mwalimu ajue vikwazo ambavyo mwanafunzi anakabiliana navyo katika kujifunza. Ni muhimu sana kwamba mwalimu azijue dalili na ishara mbali mbali za kila tatizo ili aweze kukabiliana nalo ipasavyo.

Zoezi: Taja vikwazo unavyokabiliana navyo katika kujifunza na makuzi ya jumla ya mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu? Taja na onyesha viashirio vyake.

Kikwazo	dalili
<ul style="list-style-type: none"> • Tatizo la uoni 	Mwanafunzi hunyanyua kitabu karibu na uso wake au huyakosa baadhi ya maneno.
<ul style="list-style-type: none"> • Tatizo la usikivu 	Mwanafunzi hulaza kichwa upande mmoja au kunyanyua masikio wakati anaposikiliza.
<ul style="list-style-type: none"> • Tatizo viungo 	Ukaaji na mienendo ya misuli unakuwa na matatizo.
<ul style="list-style-type: none"> • Uzito wa kujifunza 	Mwanafunzi huonyesha uzito katika somo fulani, kwa mfano kusoma, kuandika na kuhesabu.
<ul style="list-style-type: none"> • Matatizo ya kuwasiliana. 	Mwanafunzi huwa na kigugumizi au kushindwa kuwasiliana na wengine.
<ul style="list-style-type: none"> • Tabia na mienendo 	Mwanafunzi hujitenga au huwa mgomvi.

Ni muhimu kupata ushauri wa mtaalam juu ya tatizo na mahitaji ya mtoto ili kumuepusha mtoto kupewa majina mabaya. Taka ushauri kwa walimu wenzako na walimu wataalamu wa elimu ya mahitaji maalumu na yapeleke matatizo makubwa katika kituo cha kufanyia uchunguzi kwa hatua za uchunguzi wa kinai zaidi.

Kuandaa shughuli za michezo:

Kila mtoto akikuwa, anahitaji uhuru ili kugundua na kucheza. Michezo ni muhimu sana kwa mtoto katika kujifunza na katika makuzi yake. Shughuli hizi humsaidia mtoto kukuza stadi zifuatazo:-

- Akili, kijamii, mwili, udadisi, uwezo wa kutenda mambo, kujiamini, ubunifu n.k.

N.B Michezo ni msingi wa kufanya kazi za skuli vizuri na shughuli zote za maisha. Hivyo mwalimu anasisitizwa kutumia michezo katika shughuli za ufundishaji.

Mahusiano na mashirikiano:

Watoto wote wanahitaji mapenzi ya karibu na mashirikiano ya dhati baina yao na wale wanaokaa nao kwa muda mrefu. Huu ni msingi wa makuzi salama ya mtoto, kujiamini na kuweza kuiga kutoka kwa wengine na kwenye mazingira. Mwalimu wa darasa anaweza kujenga mahusiano na mashirikiano baina ya wanafunzi kwa kutumia njia zifuatazo:-

- Kuwahamasisha wanafunzi waliomaliza kazi zao mwanzo kuwasaidia wengine wenye matatizo ya kujifunza.
- Kuwahamasisha wanafunzi kuchanganyika na kushirikiana katika kazi na majukumu mengine.
- Kufanya kazi ya kukuza mtazamo sahihi miongoni mwa wanafunzi, walimu, wazazi kuhusiana na wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu.
- Kazi za darasani zipangwe kwa vikundi.
- Kuhamasisha watoto kujenga urafiki na watoto wenye mahitaji maalumu ya kielimu na kuwaongoza/ kuwasidia wenye matatizo ya kutembea wakati wa mapumziko na wakati wa michezo.

Hali ya mwanafunzi:

Ni muhimu kufahamu kwamba kila mtoto anatafautiana na mwenzake.

Mwalimu anatakiwa kutambua na kufafanua nyanja zifuatazo zinazohusiana na kila mtoto.

- Kiwango cha uwezo wa mwanafunzi.
- Eneo la mahitaji maalumu.

Kiwango cha uwezo wa mwanafunzi:

“Nini maana ya kutafautiana kwa wanafunzi?”Wanafunzi wanatafautiana kama ifuatavyo:-

- Baadhi yao ni wazito wa kufahamu na wengine ni wepesi.
- Baadhi yao ni wasafi wengine ni wazembe.
- Baadhi yao hufanya mambo kwa mpangilio wengine hufanya bila ya mpangilio.
- Baadhi yao ni wasahaulifu wengine wanakumbukumbu.
- Baadhi yao wanafahamu nzuri katika baadhi ya mambo lakini wazito katika mambo mengine.
- Baadhi yao ni marafiki wengine ni wagomvi.
- Baadhi yao ni wachangamfu na wengine hujitenga.

Mwalimu anatakiwa azingatie uwezo wa kila mwanafunzi wakati wa kupanga shughuli mbali mbali za masomo. Jambo hili linawezekana endapo utafamu viwango tofauti vya ufahamu vya wanafunzi na kutayarisha masomo yako kwa kufikiria mahitaji yao.

Eneo la mahitaji maalumu:

Katika sehemu ya upimaji, umegundua baadhi ya vikwazo vya kujifunza na makuzi kijumla ambayo unaweza ukayagundua miongoni mwa wanafunzi. Kila kikwazo kinakuwa na mahitaji maalumu kwa kila mwanafunzi. Kwa mfano:-

- Wanafunzi wenye matatizo ya mawasiliano kwa kuzungumza watahitaji kufundishwa lugha ya alama na lugha ya maandishi.
- Mwanafunzi mwenye matatizo ya uoni anahitaji maelekezo na uzoefu wa kujifunza kwa kutumia zaidi njia ya kugusa na kusikiliza. Halikadhalika mwanafunzi mwenye matatizo ya usikivu huhitaji kuwaangalia walimu na wenzake zaidi wakati wanapozumza katika kujifunza.
- Wanafunzi wenye matatizo ya viungo huhitaji zaidi viungo bandia na kurekebisha mazingira ili iwe rahisi kutembea.
- Wanafunzi wenye matatizo ya tabia na mienendo huhitaji zaidi ushauri na kuhamasihwa wakati wa kujifunza.

Hali ya mwalimu:

Mwalimu wa darasa ni mtu muhimu sana katika kumchanganya mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu ya kielimu ndani ya darasa la kawaida.

Mwalimu anaweza kumfanya mwanafunzi akubalike mbele ya wanafunzi wengine kwa kutoa maelekezo mazuri na kujenga mwelekeo mzuri wa kuwasaidia wenzao. Kwa upande wa pili, mtazamo finyu kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu kunaweza kuwaathiri wanafunzi hao kujifunza katika madarasa ya kawaida.

Namna ya kuendeleza mjumuisho wa wanafunzi wenye mahitaji maalumu ndani ya darasa :

- Kuwafanya wanafunzi wajihisi kuwa wamekubaliwa na pia ni wahusika muhimu katika darasa.
- Kuwashajiisha wanafunzi wengine waweze kumsaidia mwenza mwenye mahitaji maalumu ya kielimu kwa kazi za darasani na nje ya darasa.
- Kwa kutumia vifaa na njia za ufundishaji sahihi kwa mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu.
- Kuzungumza na walimu wengine kuhusu mahitaji ya mwanafunzi na kujadiliana mambo gani yafanyike ili kupunguza/ kuondoa vikwazo vya kujifunza na makuzi kwa jumla.
- Kuwa karibu na wazazi wa mwanafunzi kwa kusaidia mambo ya nje na ndani ya skuli kwa kupanga na kumsaidia kazi za nyumbani.
- Kupanga kazi za darasani ili kukidhi mahitaji ya mwanafunzi.
- Kutoa muda wa ziada wa mafunzo ikiwa unahitajika.
- Panga kazi za vikundi na tumia njia ya kuwataka kufundishana wenyewe ili kusaidia wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu kushiriki katika kujifunza.
- Yabainishe mahitaji maalumu ya kila mwanafunzi.
- Kupata ujuzi muhimu, maarifa na mwelekeo sahihi ili ukusaidie kumshughulikia kila mwanafunzi kama inavyotakiwa.

Masuala yanayomhusu mwalimu kuhusu Elimu Mjumuisho:

- Njia za kufundishia.
- Mitaala inayonyumbulika.
- Kujifunza kwa kusaidiana.
- Mahusiano.

Njia za kufundishia:

Ili mwalimu amuongoze vizuri mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu ya kielimu, ni lazima atumie njia na mbinu tofauti za kufundishia. Njia hizi ziwe zinalingana na uwezo wa wanafunzi namchakato wa kujifunza. Njia hizi ni pamoja na:-

- Kufundishana wenyewe kwa wenyewe.
- Kufundisha kwa vikundi.
- Kufundisha mmoja mmoja.
- Kufundisha kwa kikundi.

Kufundishana wenyewe kwa wenyewe (peer tutoring):

Hii ni njia ambayo baadhi ya wanafunzi hutumika kuwaongoza wenye matatizo katika kujifunza. Wanafunzi hujifunza zaidi endapo watasaidiana wenyewe kwa wenyewe kwa kufanya vitu pamoja na kutumia uzoefu wao na lugha yao, ambayo wenzao wanaielewa. Njia / mbinu hii inakubalika na wanafunzi wakiwemo wenye mahitaji maalumu ya kujifunza.

Kazi za vikundi (group work):

Njia hii ni muafaka zaidi ikiwa washiriki wa kikundi watakuwa na uwezo unaotofautiana. Kazi itapangwa kwa kuzingatia kwamba kila mwanafunzi anafanya sehemu ya kazi, hivyo kila mmoja atachangia katika kumaliza kazi. Mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu ya kujifunza anaweza kupewa kazi nyepesi ambayo ni sehemu ya kazi yote. Wanafunzi wahamasishwe pale wanapofanya kazi kwa ufanisi.

Kufundisha mmoja mmoja (individualised instruction):

Mwalimu anaweza kuanzisha mpango wa mafunzo wa mwanafunzi mmoja mmoja kwa mwanafunzi ambae ana matatizo ya kujifunza. Mpango huu unafanywa kwa kushirikiana na watu wengine wenye ujuzi wa mitaala husika ikiwa ni pamoja na kufanya marekebisho muhimu kwa ajili ya wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu ili kwenda sambamba na mitaala. Wazazi au waangalizi wa watoto ni lazima washirikishwe katika upangaji wa mpango huu kwani wanaweza kugundua sehemu ya mitaala ambayo wanahisi ni muhimu kwa mtoto. Wazazi watakuwa na nafasi nzuri ya kumuongoza mwanafunzi akiwa nyumbani.

Mambo ya kufanya katika kupanga maelekezo ya mmoja mmoja ili kufikia mahitaji ya mwanafunzi mwenye matatizo ya kujifunza au ulemavu katika darasa :

- Ainisha mambo ambayo mwanafunzi anaweza kuyafanya na yepi hawezi .
- Onyesha matatizo aliyonayo au ulemavu alionao na namna unavyoathiri ushiriki wake na maendeleo yake ya kimasomo kwa ujumla.
- Panga kazi za mwanafunzi kwa kuweka malengo mahususi kwa kuzingatia uwezo wa mwanafunzi na vikwazo anavyokabiliana navyo.
- Ainisha na weka vifaa vyote muhimu na huduma nyenginezo ambazo mwanafunzi anazihitaji. Huduma hizo ni pamoja na marekebisho au misaada kwa walimu wa skuli ambao wanamfundisha mwanafunzi huyo ili kumuwezesha kushiriki kikamilifu katika masomo au shughuli nyenginezo.
- Onyesha kama ipo haja ya kufanya marekebisho katika miongozo ya tathmini ya maendeleo ya mwanafunzi kwenye mitihani yake, ya ngazi taifa, wilaya au kanda.

Kufundisha kwa kikundi (team teaching):

Njia hii ya ufundishaji inakutaka wewe mwalimu kufungua mlango kwa walimu wenzako katika ufundishaji ili waweze kuchangia utaalamu wao katika kuwongoza wanafunzi wenye matatizo ya kujifunza. Tumezoea kuona mwalimu akifunga mlango ya darasa wakati anapofundisha, na wanafunzi huwa wakijiuliza vipi mwalimu hufundisha bila ya mtu mwingine kusaidia au kutilia mkazo njia ya ufundishaji. Tunaelewa kwamba kazi ya mwalimu sio rahisi, hasa kwenye darasa kubwa lenye watoto 50 na zaidi. Kuingiza baadhi ya wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu kutangeza kazi zaidi. Hata hivyo mahitaji tofauti ya wanafunzi yanaweza kufikiwa kama utapata msaada kutoka kwa walimu wengine, wazazi na wataalamu wengine katika jamii, kama vile wafanyakazi wa ustawi wa jamii n.k. Katika ufundishaji wa kikundi, washiriki wanaweza kusaidia:-

- Kuandaa mpango kwa pamoja.
- Kufundisha kwa pamoja.
- Kutathmini kwa pamoja.
- Kurekebisha malengo ya kawaida kwa pamoja kama ilivyoielezwa hapo chini.

Mitaala nyumbufu (the differentiated curriculum):

Mitaala maana yake ni masomo yaliyopangwa kufundishwa na mwalimu na wanafunzi kujifunza katika kila kiwango cha elimu. Mitaala inahusisha miongozo ya mada, mtiririko wa vitendo, njia za kufundishia, visaidizi vya kufundishia, muda na namna ya kutathmini. Mfumo wa mitaala unakusudia kukidhi mahitaji ya wastani ya kila mwanafunzi.

Elimu Mjumuisho inatoa wito kwa kuzingatia kwamba wanafunzi wote hawawezi kufanya kazi kwa namna moja katika kasi moja. Hali hii inahitaji mabadiliko katika mada na mbinu za kufundisha ili kufikia mahitaji ya kila mwanafunzi.

“Kwa hivyo ni nini Mitaala nyumbufu?”

Mitaala nyumbufu ni jitihada ya kurekebisha mitaala ya kawaida ili kukidhi mahitaji ya kila mwanafunzi. Hii inahusisha na:-

- Kutengeneza mazingira.
- Kubadilisha mbinu/ njia za ufundishai na muda.
- Kurekebisha uwasilishaji wa somo.
- Kubadilisha maswali ya mtihani na njia za upimaji.
- Kutumia vifaa vinavyohitajika ili kufikia mahitaji ya wanafunzi.

Kuingiza masomo mengine ambayo ni muhimu kwa maisha ya kielimu yanayohitajiwa na baadhi ya wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu kama vile:-

- Maarifa ya maisha ya kujitegemea.
- Lugha ya alama.
- Maandishi ya nukta nundu.
- Kuzoea mazingira na mwendo wa wepesi .

Mambo haya yazingatiwe kama ni masomo mengine ambayo sio ya lazima. Hivyo sera ya elimu ni lazima iruhusu kufanya marekebisho ya mitaala kwa kukasimu mamlaka kwa skuli kufanya maamuzi kuhusiana na wanafunzi wao.

Kujifunza kwa kushirikiana {collaborative learning}:

Mwalimu vile vile ni muhimu kwa kumwezesha wanafunzi kujifunza kwa kushirikiana katika darasa. Hii ni njia ya kujifunza kwa mashirikiano.

Njia hii inakubali kwamba watoto hata watu wazima wanaweza kujifunza wenyewe kwa kufanya vitendo kwa pamoja.

Wale waliojifunza au wana uzoefu wa jambo fulani wanaweza kuwasaidia wale waliokosa kujifunza. Kama tulivyoona mwanzo katika njia za kufundishia, wanafunzi wenye mahitaji maalumu na wale wasio na mahitaji maalumu wote wanaweza kufaidika kutokana na njia hii ikiwa uzoefu walionao utapangiliwa vizuri katika hali ya kufanya kazi kwa pamoja kwa kushirikiana katika lengo la elimu kuliko kushindana miongoni mwao au kufanya kazi kila mtu na yake.

Baadhi ya njia sahihi za kujifunza kwa kushirikiana ni pamoja na mafunzo ya wenyewe kwa wenyewe (peer tutoring) na mafunzo ya vikundi kama ulivyojifunza kabla. Wanafunzi wana haki ya kushirikishwa katika upangaji wa utoaji wa huduma za kielimu ili kufikia mahitaji yao. Ushirikishwaji huu huchangia katika kufanikisha vizuri tendo la kujifunza. Hivyo kuna umuhimu kwa mwanafunzi mchangamfu kushiriki katika mafunzo na kufanya tathmini.

Huduma za misaada na vifaa (the support services and equipment):

Wanafunzi wenye mahitaji maalum ya kielimu wanahitaji huduma za msingi ili kujifunza kwao kuwa vizuri katika mfumo huu wa elimu mjumuisho.

Itakuwa ni vizuri kwa mwanafunzi kutengwa katika skuli maalum au kitengo maalum ambacho kina vifaa vinavyohitajika kuliko “kutupwa” katika darasa la kawaida ambalo halina vifaa vyovyote au huduma yoyote. Cifuatazo ni baadhi ya huduma muhimu ambazo inapasa apatiwe mwanafunzi mwenye mahitaji maalum ya kielimu ndani ya darasa la kawaida.

- Chumba maalum cha nyenzo.
- Huduma za ufuatiliaji.
- Vifaa vya kujifunzia na kufundishia.

Chumba maalumu cha nyenzo (resource room):

Wasifu wa chumba maalumu cha nyenzo ni:-

- Ni chumba katika skuli ya kawaida au skuli maalumu ambacho huwa na vifaa mbali mbali vinavyowasaidia wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu.

- Kinakuwa na vifaa au vitu maalumu ambavyo hushajiisha na kuwezesha kujifunza, kama:-
 - Mashine ya kuandikia wasioona (Brailers)
 - Vifaa vya wenye uoni hafifu – kama vioo vya kukuzia maandishi.
 - Vifaa vya kufunzia lugha.
- Kinakuwa kinashughulikiwa na mwalimu maalumu ambae amepata mafunzo maalumu ya mahitaji ya elimu. Mwalimu huyu hutoa ushauri na kuwaongoza walimu wengine katika kupanga na kufundisha wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu katika madarasa ya kawaida na katika chumba hiki.

“Chumba maalumu cha nyenzo kinaweza kutoa huduma kwa skuli zaidi ya moja hasa ukizingatia ughali wa kukiendesha. Uwezekano wa kuwepo wanafunzi wengi katika eneo la skuli ni mdogo. Hivyo, skuli maalumu au vitengo viliopo vinaweza kuwa kama ni sehemu maalumu za nyenzo kwa skuli zilizo karibu ili kuwasaidia wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu.

Huduma za mwalimu za ufuatiliaji (itinerant/ peripatetic teacher services):

Majukumu ya msingi ya ufuatiliaji ni:-

- Kutayarisha vifaa na zana kwa ajili ya wanafunzi mbali mbali.
- Kuangalia mahudhurio ya wanafunzi ili kuweza kuwasaidia/ kuwaongoza.
- Kushirikiana na walimu wa wanafunzi wenye mahitaji maalumu kwa kufundisha masomo katika wakati tofauti.
- Kuwatoa nje ya darasa baadhi ya watoto kwa ajili masomo yanayohitaji stadi maalumu, kama vile:-
 - Maandishi ya nukta nundu (Braille).
 - Lugha ya alama.
 - Uzoaji wa mazingira na mwendo.
- Kunakili katika maandishi ya nukta nundu kwa ajili ya mwalimu anaefundisha wanafunzi wenye ulemavu wa uoni.
- Kushirikiana na jumuiya ambazo zinaweza kuwasaidia wanafunzi wenye ulemavu.
- Kuanzisha sehemu maalumu ya nyenzo ambayo itahudumia skuli za mkoa.

- Kuandaa mafunzo kazini na samina kwa ajili ya walimu.
- Kutoa huduma za ushauri nasaha kwa walimu na wanafunzi.
- Kuhudhuria mafunzo ya ziada ili kuongeza ujuzi/ maarifa yanayotakiwa.
- Kujadiliana na mwalimu wa darasa juu ya matatizo na mahitaji ya wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu.
- Kuwasaidia walimu kurekebisha sehemu za masomo katika mitaala na kutayarisha vifaa vya kufundishia kutoa ushauri na maelezo juu ya ulemavu na mahitaji maalumu ya kielimu kwa walimu na wazazi.
- Kufanya kazi kwa pamoja na wafanyakazi wengine katika jamii kama vile:-
 - Wafanyakazi wa C.B.R (Community Based Rehabilitation) wafanyakazi wa huduma za marekebisho.
 - Wafanyakazi wa huduma za afya.
- Kuzitembelea familia zenye watoto wenye mahitaji maalumu ya kielimu.
- Kuandaa mafunzo ya mahitaji maalumu ya kielimu.

Vifaa vya kufundishia na kujifunzia (educational resources):

Vifaa ni muhimu sana kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu ili waweze kujifunza vizuri. Pia inajumuisha utoaji wa vifaa na uzingatiaji wa:-

- Vifaa na zana za nukta nundu kwa ajili ya mwanafunzi asiyeona na mwalimu kwa ajili ya kutoa maelezo ya mdomo wakati anafundisha ubaoni wanafuzi wanaoona.
- Miwani ya kukuzia maandishi na visaidizi vyengine vya macho husaidia kurejesha uoni kwa watoto wenye uoni mdogo. Unatakiwa usisitize ukaaji mzuri wa mwanafunzi na sehemu mbayo ina mwangaza. Matumizi ya vifaa halisi au vielelezo katika kujifunza kwa watoto wenye mahitaji maalumu yatiliwe mkazo.
- Vifaa vya kusikilizia kwa wanafunzi walio na uzito wa kusikia na kuwaweka pahala pazuri ambapo wataweza kuona uso wa mwalimu ili kurahisisha kusoma midomo.
- Kiti cha magurudumu, mikongojo na fimbo za kwendea zilizotengezwa kwa vifaa vya asili kwa ajili ya kuwasaidia wanafunzi wenye matatizo ya kutembea. Kuwashajiisha wanafunzi wenzao, marafiki na watu walio karibu nao kumsaidia mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu anapokwenda skuli na kurejea nyumbani muda wa skuli unapomalizika.

- Kutoa ushauri nasaha kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu.

Mashirikiano na ushauri (collaboration and consultation):

Ni muhimu kufahamu kwamba mwalimu peke yake hatarajiwi kuwa na ujuzi/maarifa yote yanayohitajika ili kufikia mahitaji ya kielimu ya wanafunzi wote ndani ya darasa. Mwalimu anahitaji mipango mbali mbali na misaada ambayo itajenga mashirikiano ya kuwawezesha kutatua matatizo kwa pamoja. Kuwafanya kazi kwa kushirikiana ndio jibu sahihi la mfumo wa Elimu Mjumuisho. Mashirikiano yanaweza kupatikana kwa:-

- Kuwashirikisha wazazi.
- Kuishirikisha jamii.
- Kufanya ubia na mtandao na taasisi nyengine.
- Uongozi wa skuli.
- Mahusiano na mashirikiano.

Ushirikishaji wa wazazi

Skuli zenye mjumuisho zitilie mkazo kuwashirikisha wazazi kwa:-

- Kuwataka wazazi kuwa walimu wasaidizi wa watoto wao.
- Kutambua na kuthamini ujuzi wa wazazi na utumike katika kurekebisha tabia za watoto, na katika mchakato wa kujifunza. Kumbuka wazazi wanajua historia, hali wanayokabiliana nayo watoto wao na ndio wanaoishi nao.
- Kuwahusisha wazazi katika kuwasaidia watoto kwa kuzipitia kazi zao za nyumbani na kuwa kama msaidizi wa mwalimu.
- Kuwahamasisha wazazi kuonyesha kuvutiwa na kazi za wanafunzi na kuwapa motisha ya kutaka kujifunza wanapokuwa nyumbani.
- Kutoa taarifa kwa wazazi juu ya chanzo, sababu, kudhibiti na hatua za urekebishaji za mahitaji maalumu, vile vile upatikanaji wa huduma na vikundi vinavyosaidia.
- Wazazi washirikishwe katika kutoa maamuzi ya huduma atakazopewa mtoto/mwanafunzi.
- Kutoa huduma za ushauri nasaha kwa wazazi na wahusika wa familia juu ya wajibu wao wa kusaidia mwanafunzi ili kutatua matatizo.

Ushirikishwaji wa jamii (community involvement):

Jamii ni kikundi cha watu wanaoishi pamoja na kuchangia huduma muhimu zilizopo skuli. Jamii ni lazima ijenge mazingira mazuri kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu kwa:-

- Kuwashajiisha wanafunzi wengine kufanya kazi pamoja na kuwasaidia wenzao wenye mahitaji maalumu ya kielimu katika darasa lao wakiwa ni washiriki katika jamii moja.
- Kuwahamasisha walimu wengine kuwa na mwlekeo mzuri wa kuwasaidia wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu ndani ya skuli wakiwa ni washiriki wenye haki kwa jamii.
- Kuwapa nasaha wafanyakazi wengine na wazazi wa wanafunzi wasio na mahitaji maalumu kuwakubali wanafunzi wenye mahitaji maalumu ndani ya skuli.
- Kuhamasisha juu ya mahitaji ya wanafunzi wenye mahitaji maalumu ndani ya skuli na jamii, kupitia kamati za skuli, dini au midahalo ya kijamii.
- Kuhamasisha huduma za kijamii zitolewe kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu kwenye jamii.
- Kumbi za kijamii na huduma nyengine ziweze kutumiwa na wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu na makundi mengine inapohitajika.
- Kuwasaidia wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu kwa kuwapatia vifaa na pia kuwatia moyo.
- Kuondosha vikwazo katika ambavyo vinavyoweza kuwapa taabu wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu wanapokuja skuli na katika kufanya shughuli nyengine za kijamii.

Wewe kama mwanajamii, vipi utamsaidia mwanafunzi mwenye matatizo ya kutembea kuweza kufika katika skuli ya kawaida:

- Muombe fundi wa kienyeji wa kazi za mikono kutengeneza magongo au fimbo ya kutembelea kwa ajili ya mwanafunzi.
- Kuwashajiisha wanajamii kuondosha vikwazo katika njia zinazopitwa na watu kama vile mitaro, mashimo, magogo au vikwazo vyengine.
- Kuwahimiza wanafunzi wenzake wa darasa moja na walio karibu nae kutembea kwa pamoja wakati wa kuja skuli na kurejea nyumbani.

Kufanya ubia na mtandao na taasisi nyengine (partnership and networking):

Kuna msemu usemao “kidole kimoja hakivunji chawa”. Msemu huu ni sahihi kwa kazi ya kufundisha wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu katika mfumo wa Elimu Mjumuisho. Kamati ya uongozi na ushauri ya Elimu Mjumuisho ina nafasi muhimu ya kuongoza shughuli mbali mbali za kuwasaidia watoto wenye mahitaji maalumu ya kielimu.

Sekta zinazohusika kufanya kazi kwa pamoja na mwalimu kusaidia kujifunza kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu:

- Huduma za afya.
- Huduma za kijamii.
- Vikundi vya vijana.
- Jumuiya za kidini.
- Jumuiya za /kwa ajili ya watu wenye ulemavu.

Uongozi wa skuli:

Wafanyakazi wa skuli wanatakiwa wawe na mpango mzuri na muda wa kushirikiana. Haya yanaweza kupatikana ikiwa:-

- Viongozi wa maeneo na uongozi wa skuli wana jukumu kubwa la kuzifanya skuli zizingatie wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu.
- Viongozi wa skuli waendeleze mawazo sahihi katika jamii yote ya skuli.
- Kuthamini maarifa ya wafanyakazi wa skuli kwa kuwashirikisha walimu na wataalamu wengine katika kutatua matatizo ya kujifunza ya wanafunzi.
- Kuwapatia wanafunzi visaidizi na huduma za misaada kama:-
 - Mashine ya nukta nundu, kiti cha magurudumu, visaidizi vya kusikilizia n.k.
 - Walimu wasidizi wa muda maalumu au wa kudumu.
 - Huduma za afya/ marekebesho kama ya viungo, lugha n.k.
 - Kusaidiwa na wenzao.
 - Kutumia kompyuta – Visaidizi vya kiteknolojia.
- Kuunda timu za kuratibu mambo mbali mbali.
- Ratiba inayoonyesha muda wa walimu kufanya kazi kwa pamoja.

1.4 VIKWAZO VYA ELIMU MJUMUISHO NA NAMNA YA KUKABILIANA NAVYO

Vikwazo hivyo vimefupishwa katika mchoro wa hapo chini.

- Mambo yanayoweza kuzuia mjumuisho wa watoto wenye mahitaji maalumu katika skuli za kawaida.

Vikwazo ni pamoja na:-

- Mitazamo mibaya.
- Matarajio ya walimu kwa wanafunzi.
- Vikwazo vya mitaala.

- Mifumo ya elimu isiyobadilika.
- Mashindano na uchaguzi wa wanafunzi (mwisho wa mwaka).
- Kurudia darasa na utoro wa skuli.
- Upungufu wa walimu wenye ujuzi na upungufu wa vifaa vya kufundishia.
- Sera na sheria zisizokamilika za Elimu Mjumuisho.
- Kutokushirikishwa kwa jamii.

Mara nyingi mtizamo mbaya hutokea kutokana na ujinga na kuogopa kwa kutokujua athari ya mitizamo kama hii. Mitizamo kama hii huelekezwa kwa wazazi, walimu na watunga sera, kama ifuatavyo:-

Wazazi:

Wazazi huwapa kipaumbele zaidi watoto wasio na mahitaji maalumu kwa kuwapeleka skuli na baadae humfikiria mwenye mahitaji maalumu ikiwa fedha zinatoshesheza.

Wazazi huwa na mategemeo madogo kutoka kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu, hivyo huwa hawathamini kujifunza kwao.

Baadhi ya wazazi huwa na tabia ya kuwabana zaidi watoto wenye mahitaji maalumu ya kielimu, hivyo kuwazuilia kushiriki katika shughuli za maisha za kila siku. Hali hii huzuia wajibu wa mtoto wa kukuza mambo yake anayoyaweza.

Baadhi ya wazazi wasio na wanafunzi wenye mahitaji maalumu hupinga kuwepo kwa watoto wenye mahitaji maalumu ndani ya darasa moja kwa kuhofia elimu/ kujifunza kwa watoto wao kutaathirika.

Walimu:

Baadhi ya walimu wanaweza kuhoji kuwepo kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu katika madarasa yao na skuli kwa kuhofia kwamba wanafunzi hawa wataangusha kiwango cha kufaulu

cha darasa au skuli. Hii ni kwa sababu ya mitihani inayofuata hali halisi ya mfumo wetu wa elimu, ambao ni kikwazo kikubwa kwa Elimu Mjumuisho.

Walimu wengi hufikiri kwamba kufundisha mtoto mwenye ulemavu au mahitaji mengine maalumu kunahitajia kupata mafunzo maalumu ya kiufundi/ kiutaalamu.

Elimu maalumu imetatanishwa na imani kwamba ni elimu ambayo ni “maalumu sana” na inawahusu walimu maalumu waliopata mafunzo katika taasisi maalumu. Walimu hawa hudhaniwa kuwa na uwezo wa kufundisha katika skuli maalumu zenye watoto maalumu kwa kutumia vifaa maalumu. Hali hii imejengeka hata kwa wakaguzi wa skuli na maofisa wengine wa elimu hukataa kukagua mafunzo/ mipango ya elimu maalumu kwa kuwa hawafahamu mazingira/ maeneo ya huo umaalumu. Hivyo, walimu wa madarasa ya kawaida humpeleka mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu ya kielimu katika skuli maalumu au kitengo maalumu, hivyo humnyima mwanafunzi nafasi ya kusoma katika hali ya kawaida kwenye shule ya karibu.

Mwalimu huwa na matarajio kidogo kutoka kwa mwanafunzi mwenye mahitaji maalumu ya kielimu na hivyo hampi kazi zenye kutoa changamoto kwake. Hali hii humfanya mwanafunzi kutojaribu/ kutojitahidi kwa kuwa bidii zake hazithaminiwi.

Baadhi ya viongozi wa skuli na watunga sera wa elimu hufikiri kwamba, sio sahihi kupoteza vifaa (ambavyo ni vichache) kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu, wakati wanafunzi wa kawaida hawana vya kutosha. Hali hii imepelekea kukosekana kwa msaada katika mjumuisho kwa wanafunzi hawa katika skuli za kawaida

Mtindo wa kujitolea kwa ajili ya watu wenye ulemavu na utoaji wa huduma za kielimu, jamii na wahusika wengine wamelieka kando jukumu la elimu kwa ajili ya wanafunzi wenye mahitaji maalumu na badala yake jukumu hilo huchukuliwa na makanisa na jumuiya za kujitolea.

Hali hii imefanya wanafunzi kujengeka na hisia za utegemezi na hawajishughulishi na kutafuta elimu ambayo itawaongoza katika hali ya kujitegemea baada ya kumaliza masomo yao.

Kukabiliana na vikwazo vya kujifunza kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu:

Sisi kama walimu ni vipi tutaweza kukabiliana na mtizamo finyu wa baadhi ya wahusika wa elimu na katika jamii kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu.

Tunaweza kukabiliana navyo kwa:-

- Kuwafahamisha hali halisi ya mahitaji maalumu, sababu zake, kuinga na hatua za urekebishaji, hali ambazo husababisha mahitaji maalumu.
- Kuwahamasisha wanafunzi wengine kuwakubali wanafunzi hawa kama ni sehemu katika maisha yao kwa kuwa wao ni miongoni mwa jamaa zao na pia ni majirani zao na isitoshe ni binadamu kama wao.
- Kuwashajiisha wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu kuikubali hali waliyonayo.
- Kuzihamasisha shughuli za kiutamaduni kama vile michezo ya kuigiza, mashairi na nyimbo kuifundisha jamii, kuhusu elimu ya mahitaji maalumu.
- Kuwafundisha wazazi kuzielimusha familia zao umuhimu wa kujifungua mtoto alietimia kabla na baada ya kujifungua, vile vile kuwa na mienendo mizuri kwa wanafamilia.
- Kutumia vyombo vya habari kuelimisha umma kuhusu suala la mahitaji maalumu ikiwa ni pamoja na kusisitiza haki ya elimu kwa kila mtoto.
- Kuwaongoza na kuwashauri wazazi, walimu na watu wengine namna ya kuyashughulikia matatizo katika utoaji wa elimu inayohitaji mahitaji maalumu wakiwemo watu wenye ulemavu.
- Kuhamasisha misaada kwa wanafunzi na walimu katika jamii na kukuza lengo maalumu la mashirikiano katika rika zote.

Vikwazo vya mitaala:

Vikwazo vya mitaala ni pamoja na:-

Ukosefu wa miongozo ya sera iliyo wazi na sheria kuhusu utoaji wa elimu ya mahitaji maalumu.

Upungufu wa nyenzo za kufundishia, vifaa na huduma kwa watoto wenye ulemavu na wengine wenye mahitaji maalumu ya kielimu.

Kwa ujumla hakuna huduma za kielimu kwa baadhi ya makundi ya wanafunzi wenye vipaji na wale wanaoishi katika mazingira magumu.

Wingi wa masomo yasiolingana na uwezo wa watoto, ni mitaala iliyo migumu.

Njia zisizobadilika za upimaji wa wanafunzi zinazozingatia zaidi mashindano ya kufaulu mwisho wa mwaka, ambazo haz izingatii wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu.

Mitaala haionyeshi masomo maalumu yanayokidhi mahitaji maalumu ya wanafunzi katika.

Walimu hawana uwezo wa kutumia lugha ambayo wanafunzi wanaifahamu katika kuwasiliana.

Orodha ya masomo yanayohitajiwa na wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu:

Masomo yanayohitajiwa na wanafunzi wenye mahitaji maalumu ya kielimu ni pamoja na:-

SOMO:	AINA YA WANAFUNZI:
<ul style="list-style-type: none">• Maarifa ya maisha ya kujitegemea.• Maandishi ya nukta nundu.• Uelewaji wa maeneo na maarifa ya kutembea ili kujitegemea katika kutembea.• Lugha ya alama.• Urekebishaji wa viungo.	<p>Wasioona, Viziwi, ulemavu wa akili na matatizo ya viungo.</p> <p>Wenye matatizo ya uoni.</p> <p>Wenye matatizo ya viungo na uoni.</p> <p>Wenye matatizo ya usikivu.</p> <p>Wenye matatizo ya viungo, hasa wenye ulemavu wa akili na ulemavu wa viungo.</p>

Kukabiliana na vikwazo vya mitaala katika Elimu Mjumuisho:

Vikwazo vya mitaala vinaweza vikakabiliwa kwa:-

Kuipambanua mitaala ili iweze kufaa kwa mahitaji ya mwanafunzi mmoja mmoja.

Kuyarekebisha maswali ya mitihani ili yaweze kufaa kwa mahitaji ya mwanafunzi mmoja mmoja.

Kutumia njia zinazofaa kupima uwezo wa wanafunzi, kama vile:-

- Maendeleo ya kila siku kwa mwaka mzima kwa kuzingatia kazi iliyofanywa vizuri.
- Kazi maalumu (kazi mradi).
- Kuchunguza kazi za wanafunzi.
- Kuweka kumbu kumbu za mwanafunzi anapoonyesha maarifa mapya.
- Kumchunguza mwanafunzi mwenyewe.

Kutunga sera iliyo wazi na sheria kwa kuendeleza Elimu Mjumuisho.

Sera ni nini?

Sera ni maelezo ya ahadi au miongozo maalumu inayowekwa na serikali kwa kutekeleza mpango maalumu ili kufikia baadhi ya malengo. Hutoa taarifa kwa wananchi kwa habari, utekelezaji wa mipango katika suala maalumu kuwa limetekelezwa kwa kuzingatia muda uliowekwa. Sera vile vile ni muhimu kwa skuli za kawaida, misikiti, makanisa na hata majumbani. Sera iliyowazi ya Elimu Mjumuisho ni muhimu kwa kuweka msingi wa kanuni au kutunga sheria kwa utekelezaji katika nchi, skuli au darasani.

Ufupisho:

Mambo muhimu yanayoendeleza Elimu Mjumuisho ni pamoja na:-

- Kipengele cha darasa.
- Kipengele cha mwanafunzi.
- Kipengele cha mwalimu.
- Kipengele cha huduma za misaada na vifaa.
- Kipengele cha mashirikiano na kushauriana.

Vikwazo vikubwa vinavyoikwamisha Elimu Mjumuisho ni pamoja na:-

- Mitazamo finyu.
- Mitaala isiyobadilika.
- Ukosefu wa misaada kwa walimu na skuli.

- Sera na sheria isiyo sahihi.
- Ukosefu wa vifaa vya kufundishia na kujifunzia.
- Kutokushirikishwa kwa wazazi na jamii.
- Kurejea darasa.
- Jamii ya skuli.
- Mazingira yasiyoridhisha kwa wanafunzi.

Vikwazo vya Elimu Mjumuisho vinaweza kudhibitiwa kwa kuwafahamisha watu:-

- Hali halisi ya mahitaji maalumu, sababu, kukinga na hatua za urekebishaji wa mahitaji maalumu ya kielimu.
- Kuwaongoza na kuwashauri wanafunzi, walimu, wazazi na wahusika wa jamii.
- Kuipambanua mitaala, namna ya ufundishaji na tathmini kulingana na mahitaji ya mwanafunzi.
- Kutunga na kutekeleza sera sahihi na kutunga sheria katika viwango vyote kwa kuwashirikisha wahusika wote wa elimu katika kupanga, kutekeleza na ufuatiliaji utekelezaji wa mjumuisho katika viwango vyote vya marekebisho ya elimu.

2.0 AINA ZA WANAFUNZI WENYE ULEMAVU

2.1 Tofauti za Kihisia (Sensory differences).

Totauti za kihisia zinahusu matatizo au ulemavu wa moja au zaidi ya sehemu za hisi/kuhisi zetu.

Baadhi ya matatizo haya ni kama:-

- Matatizo ya kusikia (au kutosikia vizuri).
- Matatizo ya kuona (kutoona vizuri).

Matatizo ya kusikia/kutosikia vizuri

Matatizo ya kusikia au kutosikia vizuri ni neon/maneno ambayo hutumiwa kuwelezea ulemavu wa kusikia ambao unaweza kuwa mbaya zaidi au wa kiasi kidogo . Ulemavu huu unaweza kuainishwa kwa kutumia vigezo vitatu; kama vile;-

- sehemu ya sikio iliyoathiriwa.
- kiasi cha kupoteza hisia/hisia ya kusikia.
- wakati upotevu wa hisia ya kusikia ulipoanza.

Uainishaji kulingana na sehemu ya sikio iliyoathirika

Sikio limegawanywa katika sehemu tatu;-

- Sehemu ya nje ya sikio.
- Sehemu ya kati ya sikio.
- Sehemu ya ndani.

Uharibifu au ugonjwa wa sehemu yeyote ya sikio husibabisha kutosikia. Kuna ulemavu wa aina tatu unaosababishwa na sehemu ya sikio iliyoathiriwa.

Upotovu wa kusikia bila sababu

Usafirishaji wa hisia/conductive hearing

Hii husababishwa na uharibifu au ugonjwa uliopo katika sehemu ya nje au ya kati ya sikio. Watu kama hawa wanaweza kusikia kiasi na pia kuelewa mambo yanayozungumzwa kwa usaidizi wa vijaa maalumu vya kuwawezesha kusikia.

Sensori – neural hearing loss

Hali hii husababishwa na uharibifu au matatizo katika sehemu ya ndani ya sikio. Hali hii husababisha upotevu wa kusikia kwa kiwango kikubwa mno na kubakia hisia ndogo za kusikia.

Upotevu mchanganyiko wa kusikia/mixed hearing loss.

Hali hii huchanganyiwa na upotovu wa kusikia kwa sababu za usafirishaji wa hisia na pia ule wa uharibifu au matatizo katika sehemu ya ndani ya sikio.

Uainishaji kuligana na kiasi cha kutosikia

Inaweza kugawanywa katika makundi manne kulingana na kiasi cha kutosikia. Haya ni:-

Watoto wasiosikia kwa kiasi kidogo sana.

Hawa wanaweza kufuata mazungumzo ya kawaida kama hakuna kelele, pia wanahitaji kuwa karibu na kumwalia mzungumzaji. Watoto kama hawa huenda wakawa na matatizo ya kusikia sauti halifu.

Watoto walio na kutosikia kwa kadri.

Hawa wanaweza kufuata mazungumzo ikiwa tuu, mzungumzaji atazungumza kwa sauti ya juu. Aidha huweza kufuata mazungumzo ikiwa kuna utulivu au kumenyamaza. Mwanafunzi pia anapaswa kumwalia mzungumzaji.

Watoto walio na kutosikia kwa kiasi kikubwa.

Wao huenda wakawa na matatizo ya kusikia katika kila hali. Mtoto kama huyu anaweza kushindiwa kufuata mazungumzo ya kawaida hata kama kuna ukimya katika mazingira yake. Mwanafunzi kama huyu hawezi kujifunza lugha na kuongea kwa njia za kawaida.

Watoto walio na kiwango cha kutosikia kwa kiasi kikubwa mno.

Hii ni hali mbaya zaidi ya kutosikia. Mtoto kama huyu hawezi kusikia sauti zilizo juu au mazungumzo yoyote. Mwanafunzi kama huyu hutegemea yale anayoyaona na wala si anayoyasikia.

Uainishaji kulingana na wakati alipoanza kutosikia

Kuna aina mbili za kutosikia kulingana na wakati kutosikia kulipotokea.

Uziwi kabla ya kujifunza lugha.

Huu ni uziwi ambao hutokea wakati mtoto anapozaliwa au unaotokea kabla mtoto hajajifunza lugha.

Uziwi baada ya kujifunza lugha

Huu ni uziwi ambao hutokea baada ya mtoto kujifunza lugha.

Hii hutokea baada ya kufikisha miaka mitatu.

Mtoto aliye na uzito wa kusikia ni yule aliye na matatizo ya hisia za kusikia. Kuna makundi makuu ya watoto hawa:-

Watoto wanaosikia kidogo (children who are hard of hearing)

Licha ya kuwa na uzito wa kusikia wana uwezo wa kusikia kiasi. Kiasi hiki cha kusikia kinaweza kuwasaidia kusikia mazungumzo na kujifunza lugha ya kuzungumza kwa njia ya kawaida.

Watoto ambao ni viziwi

Hawa ni watoto ambao wana kiwango kikubwa sana cha kutosikia na kuelewana na watu wengine hata kama sauti zinawekwa juu katika vifaa maalumu vya kusikia.

Mambo yanayosababisha kutosikia

Matatizo ya kutosikia yanaweza kutokea wakati mbali mbali katika maisha ya mwanadamu, kama vile:-

Kabla ya kuzaliwa (Prenatal Stage).

Mtoto kama huyu husemekana kuwa amezaliwa na matatizo ya kutosikia

Baadhi ya mambo ambayo humfanya mtoto kuzaliwa na matatizo ya kutosikia ni

- kama vile:-
- Urithi.
- Utopia mlo.
- Magonjwa ya zinaa.
- Virusi vya ukimwi/ukimwi.
- Magonjwa ya mama akiwa mja mzito kama vile ukambi.
- Miale ya X-ray.
- Matumizi ya madawa ya kulevya, sigara na pombe.
- Ajali.

Wakati mtoto anapozaliwa

Mambo yanayohusishwa ni kama vile:-

- Mtoto kuchukua muda mrefu wakati anapozaliwa, hivyo kusababisha uhaba wa hewa (oxijini) katika ubongo, na hivyo kuharibu ubongo.
- Mtoto kuzaliwa kabla ya siku kukamilika.

- Uzani mdogo wa mtoto aliyezaliwa.
- Uhaba au kutokuwa na hewa ya kutosha.
- Mtoto kuwa na ile rangi ya manjano.

Baada ya kuzaliwa

Hali hiyo husababishwa na:-

- Magonjwa kama vile homa ya uti wa mgongo (meningitis) na malaria.
- Matumizi mabaya ya madawa.
- Makelele yanayopita kiasi.
- Uvimbe katika ubongo.

Dalili zinazoonyesha kutosikia/au matatizo ya kutosikia

Baadhi ya dalili zinazoonyesha uziwi ni:-

- Mtoto hawezi kuzungumza,
- Lazima afunzwe kusikiliza na kusema.
- Mtoto huwa na shida ya mfululizo wa maneno anapozungumza

Dalili za mtoto mwenye matatizo ya kusikia

- Humtaka mtu kurudiarudia aliyoyasema.
- Anakuwa na magonjwa ya masikio mara kwa mara.
- Ana matamshi mabaya ya sauti za lugha, hasa kutotamka sauti za konsonanti.
- Ana matatizo ya kushiriki katika mijadala.
- Ana matatizo ya kutamka sauti za juu kama vile /s/,/sh/,/t/,/k/,/ch/
- Hukosa kuelewana na wenzake kwa sababu haelewi yote yaliyosemwa.
- Ana matatizo ya kufuata maelekezo.
- Ana matatizo ya kushiriki mijadala inayohusu makundi.
- Hujaribu kuepuka kushiriki katika mambo yanayohusu mazungumzo
- Huelekeza sikio upande sauti inakotokea.
- Mara nyingi hubadilisha au kutotamka sauti za lugha.
- Msamiati wake ni dhaifu au wa kiwango cha chini ukilingahishwa na umri na utamaduni wake.
- Hujitenga za wenzake.

Matatizo wanayokumbana nayo watoto wenye matatizo ya kusikia

Matatizo wanayokumbana nayo watoto wenye matatizo ya kusikia ni kama haya yafuatayo;-

- Kutosikia vizuri darasani endapo kutakuwa na makele.
- Kutowasiliana vizuri kati ya mwanafunzi na wenzake, pia na mwalimu wake.
- Kutokubaliwa na wenzake na kutengwa kwa sababu ya kutowasiliana vizuri .
- Mawasiliano duni kati ya mtoto na wazazi wake, na jamii yake.

Hali hii husababisha mtoto kukosa nafasi za kujifunza mambo ambayo watoto hujifunza wakati wanaposhirikiana na wazazi, ndugu na jamii kwa ujumla.

- Kutoweza kufuata ratiba ya skuli kwa sababu hawezi kusikia kengele.

Usaidizi

- Falsafa ya mawasiliano ya jumla ndio mbinu ya maelewano.
- Kutoa ushauri katika skuli ambayo anastahili kupelekwa.
- Kumsihi na kumuongoza kudumisha usafi wa jumla na hasa ule wa masikio.
- Kuisihi familia yake kujifunza njia ambayo mtoto anatumia kuwasiliana ili kudumisha mawasiliano bora.

Athari za ulemavu wa usikivu

Ukuaji wa lugha

Mtoto wa kawaida hujifunza lugha kwa kuwasikiliza watu wanapozungumza na hutumia hisi zake zote ili kuelewa mambo yanayozungumzwa.

Ukuwaji wa lugha ya mazungumzo

Mtoto mwenye matatizo ya kusikia hudhihirika wazi kwa matamshi mabovu. Mtoto kama huyu hukosa kutamka sauti nyengine muhimu hasa zile za juu kwa mfano (s), (sh), (t), (k). Mtoto hukosa kutamka sauti hizi sio kwa sababu ana matatizo ya viungo vya kutamkia lakini kwa sababu hazisikii, hawezi kuzirudia katika matamshi.

Ukuaji wa kujumuika na wengine

Kukosa kutambuliwa na jamii ni tatizo jengine ambalo linamkabili mtoto mwenye matatizo ya kusikia. Watoto walio na matatizo ya kusikia wanafaa kutiwa moyo kushiriki katika shughuli mbali mbali.

Mbinu zinazotumika kufundishia wanafunzi wenye ulemavu wa usikivu

- Muekee mwanafunzi kiti karibu na pahali anapofundisha mwalimu na umweke mbali na makelele.
- Kama kuna mkalimani, wakae kwa namna ambayo wataweza kuwasiliana vizuri.
- Kuwa na mtazamo sahihi juu ya mwanafunzi mwenye ulemavu wa usikivu.
- Unaweza kumweka na mwanafunzi mwengine ili amsaidie katika mawasiliano.
- Kumsihi ashiriki katika mambo yote yanayofanyika darasani.
- Zungumza katika njia ya kawaida na umwangelie mwanafunzi unapofanya hivyo.
- Ujuwe kwamba yupo mwanafunzi mwenye matatizo ya kusikia, kwa hivyo, usizungumze huku ukitembea darasani.
- Unaweza kumsaidia mtoto kuweza kujua masomo kwa kuandika mifano ubaoni, mitihani, maneno muhimu na pia kazi za ziada.
- Mwambie mwanafunzi kurudia yale unayosema.
- Shirikisha watu wengine wanaoweza kumsaidia mtoto kama vile
- wataalamu wa lugha ya kuzungumza.
- wanafunzi wengine.
- Washirikishe wanafunzi wengine pamoja na wazazi huku ukiwafunza mbinu na njia za mawasiliano.

Watoto wenye ulemavu wa uoni

Hawa ni watoto wenye matatizo ya kimaumbile ya ufanyaji kazi wa macho. Hali hii inaweza kuwa upofu (kutoona kabisa) na kutoona kidogo. Watoto hawa wanaweza kugawanywa katika makundi mawili, ambayo ni:-

Watoto wenye ulemavu wa uoni (wasioona)

Watoto hawa wamepoteza uwezo wao wa kuona kabisa au wanaweza kuhisi mwangaza tu. Kundi la pili ni la watoto wanaoweza kutofautisha kiza na mwangaza. Wanafunzi hawa

wanaweza kusoma kwa kutumia Breili bila kutumia hisia ya kuona, ingawa wanaweza kutambua mwangaza.

Hali hii ya kutambua mwangaza ni muhimu kwao kwa sababu inaweza kuwasaidia katika kuelewa mazingira yao.

Watoto wenye uoni hafifu

Shirika la Afya Duniani limetafsiri uoni hafifu kama “kuwa na matatizo makubwa ya kuona lakini wakati huo huo ukiwa na kiasi kikubwa cha kuona ambacho kinaweza kutumiwa”. Uoni hafifu bado husababisha matatizo ya kuona hata baada ya marekebisho kufanywa kuongeza uwezo wa kuona kwa kutumia visaidizi vya kuona, kama vile miwani na vitu vyengine, kurekebisha kwa mazingira na au mbinu za uoni hafifu.

Sababu za ulemavu wa uoni

Kabla ya kuzaliwa

- Urithi.
- Lishe duni kwa mama mja mzito.
- Magonjwa ya zinaa kwa mama mja mzito kama vile kaswende na kisonono.
- Ukimwi.
- Mionzi ya X-ray kwa mama mja mzito.
- Matumizi ya vileo kama sigara, pombe na madawa ya kulevya.
- Ajali kwa mama mja mzito.

Wakati wa kuzaliwa

- Uchungu wa muda mrefu ambao husababisha uhaba wa hewa katika ubongo wa mtoto, hivyo kusababisha madhara ya ubongo.
- Mtoto kunyongwa na kitovu.
- Kuzaliwa mtoto chini ya milezi tisa.
- Kuzaliwa na uzito mdogo chini ya kilogramu mbili.
- Ukosefu wa hewa safi wakati wa kuzaliwa.
- Mtoto kuzaliwa na rangi ya manjano.
- Mtoto kuzaliwa katika mazingira machafu

Baada ya kuzaliwa

- Ukosefu wa chakula bora, kisicho na vitamini na madini joto yanayohitajika
- Ajali kwa mfano kuumia kichwa, ubongo au macho.
- Magonjwa ya macho kama vile ugonjwa wa vikope (trachoma na shinikizo la jicho (glaucoma).
- Matumizi mabaya ya madawa.
- Macho ya mtoto kugusishwa sumu au kemikali kama vile dawa za wadudu.

Dalili za ulemavu wa uoni

Baadhi ya dalili za ulemavu wa uoni ni kama hizi zifuatazo:-

- Matatizo ya kusoma ua kundika yaliyoandikwa ubaoni.
- Husoma na kuandika huku vichwa wakivielekeza upande mmoja.
- Mtoto hulalamika kuweko au kutokuweko mwangaza mwingi.
- Mara kwa mara macho huenda upande mmoja hadi mwengine kwa kasi sana.
- Huangukia/huangushwa na vitu vilivyo chini ambavyo kwa kawaida ungetemea avione.
- Huwa na matatizo ya kushika vitu vilivyo mbele yake.
- Hulalamika kuhusu kuona vitu viwili viwili.
- Kutokwa na machozi mara kwa mara.
- Kulalamika kuwa haoni vizuri.
- Anaruka mistari wakati anaposoma.
- Husoma huku akitumia kidole kufuatia maandishi.
- Anapepesa macho mara kwa mara.
- Hujitenga na watoto wengine.
- Hawezi kuona kitu kinachotembea karibu na uso wake.
- Anajikuwaa mara kwa mara na kuanguka anapotembea.
- Anaweza kuwa na alama nyeupe katikati ya jicho.
- Anaposoma hutembeza kichwa badala ya macho.
- Ana matatizo ya kusoma maandishi madogo mno.

Matatizo yanayowakabili watoto wenye ulemavu wa uoni

- Huwa na matatizo ya kusoma na kunakili yaliyo ubaoni hivyo hubaki nyuma katika masomo.
- Wana matatizo ya kusoma vitabu vilivyoandikwa kwa maandishi ya kawaida.
- Huwa na matatizo ya kutembea darasani na skuli kwa ujumla.
- Huwa na matatizo ya kutambua vitu, matangazo na vifaa vyengine vya kujifunzia darasani.
- Huwa na matatizo ya kujifunza mambo ambayo yanahitaji hisia ya kuona kama vile rangi na mbingu.

Athari za ulemavu wa uoni

Upana wa tajriba (uzoefu mbali mbali) – ikiwa ulemavu wa uoni ulianza mapema katika maisha ya mtoto huenda akawa na tajriba ndogo (uzoefu mdogo) unaohusu vitu au mambo yanayohitaji hisia ya kuona.

Matembezi/ Mwendo

Mwendo wake huwa ni mdogo kwa sababu ya kutoona, hivyo kupunguza hamu ya kujua mazingira yake.

Udhibiti wa mazingira

Humuia vigumu kuelewa yanayotendeka katika mazingira yake, hivyo huwa vigumu kuchagua kile anachotaka na pia hata kuchagua marafiki anaowataka.

Ukuaji wa kisaikolojia

Huwa na matatizo ya kujielewa au kujitambua kwa sababu mambo yanayowapasa kuyatenda yamewekwa katika misingi ya watu wanaoona tu.

Kujitenga na kutoshirikiana na wengine.

Wanaweza kutengwa na jamii, hivyo kupata tabu katika kuchagua ni nani wa kuzungumza nae.

Mifano hafifu ya kijamii

Kwa sababu watu hujifunza tabia za kijamii kwa kuona na kuiga wengine, mwenye ulemavu wa uoni huwa na matatizo ya kuiga mifano ya watu anaokuwa nao kila siku. Kwa sababu ya uhaba wa wanayoyaona huweza kushiriki katika mambo machache ya kijamii.

Maendeleo ya Kielimu : Athari za ukuaji wa uelewa

Ukosefu wa uwezo wa kuona wakati mtoto anapozaliwa humunyima njia muhimu ya kujifunza mambo katika mazingira yake. Hali hii huathiri ukuaji wa uelewa wake (cognitive

development).Ukosefu wa kuona husababisha kutokuwa na usawa katika ukuaji wa akili, hii ni kwa sababu ukuaji huu huwa wa haraza zaidi katika miaka mine ya kwanza ya maisha ya binadamu.

Usaidizi

Usaidizi wa kimatibabu

Magonjwa na matatizo mengi ya macho yanaweza kutibiwa au kuingwa, hivyo watoto wapelekwe hospitali zenye vitengo vya macho ili waweze kufanyiwa upasuaji wa kuondosha mtoto wa jicho, watibiwe magonjwa ya vikope vya macho na mengineyo, na kupewa miwani zitakazowasaidia kuona vizuri.

Usaidizi wa kielimu

Kwa wale watoto ambao wanaweza kusoma maandishi makubwa na hawana matatizo ya kutembea, basi wanaweza kupatiwa usaidizi ufuatao-

- Msogeze mwanafunzi karibu na ubao au mahali anapoweza kushiriki vizuri katika shughuli za kimasomo.
- Mpatie vifaa vyenye maandishi makubwa, miwani au vifaa vya kukuzia maandishi.
- Mwanafunzi mwenye uoni hafifu apewe wanafunzi wanaoona ili waweze kumwelekeza lakini tahadhari inafaa kuchukuliwa ili asiwategemee sana wanafunzi hao.
- Anafaa kuangaliwa kama watoto wengine bila kudekezwa.
- Kumshajiisha ashiriki katika kazi mbali mbali za skuli.
- Darasa linapaswa kuwa na mwangaza wa kutosha, lakini usiwe mwingi sana kwani baadhi yao huenda wakashindwa kustahamili mwangaza mkali sana.
- Kwa wasioona au wenye uoni hafifu sana kiasi cha kutoweza kusoma au kuandika maandishi makubwa, wanaweza kusaidiwa kwa:
 - kupitia visaidizi mbali mbali kama vile fimbo nyeupe au ya mti
 - Kufunzwa kupiga chapa (kutaipu), kusoma na kuandika kwa kutumia Breili.
 - Afunzwe mambo muhimu ya kujisaidia binafsi kama vile kuoga, kufua, kula n.k.
 - Afundishwe mbinu za kusikiliza.
 - Apewe michoro inayotumia hisi ya kushika/kugusa.

Mbinu/ mikakati ya kuwafunza watoto wenye ulemavu wa uoni

Kuwasiliana vyema na watoto walio na uoni halifu.

- Mwalimu ahakikishe kwamba mwanafunzi anamwangalia na yuko makini kabla ya kuanza kufundisha.
- Mwalimu aondoshe vitu vyote vinavyoweza kumtatiza mwanafunzi kutembea.
- Wakati mwalimu anatoa maelezo au kuonyesha mfano, ni vyema asonge karibu na mwanafunzi huyo.
- Mwalimu anapaswa kumsaidia mwanafunzi kurikodi somo katika kanda.
- Mwalimu anapaswa kumsaidia mwanafunzi kujifunza Breili au taipureta.
- Maandishi makubwa yanafaa kutumiwa kwa ajili ya kusoma.
- Fanya na mtoto mambo ambayo yataboresha hizi zake za kuteusa na kusikia ili aweze kujifahamisha mambo mengi.
- Mweke mtoto karibu na mwalimu, ubao au kifaa chochote kinachofundishiwa.
- Shirikiana na wazazi kwa karibu sana ili aweze kujifunza mazingira yake na kwenda skuli na nymbani.
- Usihamishe vitu vinavyotumiwa na wanafunzi darasani ili watoto waweze kuviona kwa urahisi.

Tanbihi: Wanafunzi wasioona wameweza kujumuishwa vyema kwenye madarasa yenye vitabu vinavyozingatia maslahi yao, visaidizi, na vifaa vyengine maalumu. Aidha ni muhimu kwa walimu wa kawaida kujifunza Breili.

2.2 TOFAUTI ZA KUJIFUNZA

Ziko za aina mbili, nazo ni;-

- **Ulemavu wa akili**
- **Matatizo maalumu ya kujifunza**

Ulemavu wa akili

Hawa ni watoto wenye matatizo makubwa katika kufanya kazi kwao. Hawa hubainishwa kwa ufanyaji kazi mdogo sana wa akili ambao unakwenda sambamba na matatizo mawili au zaidi yafuatayo:-

- Mawailiano
- Kujihudumia binafsi
- Kuishi nyumbani
- Kujumuika na wengine
- Kuweza kutumika katika jamii yake
- Kujiongoza
- Afya na usalama
- Utendaji kazi kimasomo
- Starehe na kazi

Kwa kweli mtoto mwenye ulemavu wa akili huwa na matatizo makubwa ya kujifunza mambo na kudhibiti mazingira na jamii yake. Watoto hawa wamgawiwa katika makundi makubwa manne ikizingatiwa uzito wa tatizo, tabia zao, jinsi anavyoadhibiti mazingira na anavyofanya kazi katika masomo yake. Hivyo, wamegawanywa katika makundi yafuatayo:-

- Wenye ulemavu mdogo
- Wenye ulemavu wa wastani
- Wenye ulemavu mkubwa
- Wenye ulemavu mzito sana

Watoto wenye ulemavu mdogo.

Watoto wenye ulemavu mdogo wa akili hutofautiana kwa kiasi kidogo na watoto “wa kawaida” wa umri sawa katika kufanya kazi zao.

Ukuaji wa watoto hawa huwa polepole katika matumizi ya viungo vya mwili, mambo ya kijamii na katika matumizi ya lugha hata hivyo huwa hawashukiwi kuwa na matatizo yoyote mpaka wanapoingia skuli. Watoto hawa wanaweza kusoma katika skuli za kawaida.

Wanaweza kuendelea na masomo hadi darasa la juu katika skuli ya msingi, lakini huenda wasifanye vyema katika mtihani wa mwisho. Hata hivyo wanaweza kufanya vyema katika:

- Kujumuika kijamii kiasi cha kucheza kujitegemea katika jamii.

- Kufunzwa ujuzi wa stadi za kazi ambao unaweza kuwafanya waweze kujitegemea kwa kiwango kwa kiasi kidogo au hata kujitememea kikamilifu katika maisha yao ya baadae.

Watoto wenye ulemavu wastani

Watoto walio katika kundi hii hujifunza mambo polepole. Pia hucheleva katika kutembea, kutambaa, na pia, katika kujifunza lugha. Kwa mfano, wanaweza kushindwa kutembea au kuzungumza hadi baada ya miaka miwili zaidi ya ule umri wao wa kawaida. Dalili za kucheleva kukua zinaweza kuonekana mapema katika maisha yake, lakini zinaweza zisitambuliwe na wazazi. Wanafunzi hao huonyesha matatizo katika masomo na kwa kawaida hawawezi kuendelea zaidi ya madarasa ya chini ya skuli za msingi. Hata hivyo wanaweza kujifunza mambo kama:-

- Kujitegemea katika kula, kuoga, kuvaa, kuchagua nguo anazotaka kuvaa na pia kutayarisha vyakula ambavyo havina shida, kufua na kupiga pasi.
- Kuweza kujumuika na jamii yake na majirani, kama vile kujifunza kutumia vitu pamoja, kubadilishana mawazo na wengine hasa watu wa familia yake, pia kushirikiana na jamii yake na majirani. Anajifunza umuhimu wa kuwaheshimu wengine na mali zao, na ana uwezo wa kujilinda kutokana na hatari za nyumbani na hata kwa majirani.

Aweze kutumia vitu vizuri (bila ya uharibifu) nyumbani, katika karakana au kwa majirani. Kwa mfano, anaweza kusaidia katika kazi za nyumbani na nyenginezo akiwa chini ya uangalizi au maelekezo.

Watoto wenye ulemavu mkubwa

Watoto huonyesha udhaifu mkubwa katika kukabili mazingira yao. Mara nyingi ulemavu mkubwa unaoonekana wakati mtoto anapozaliwa.

Wengi hao huwa na chembechembe za urithi, (genes) matatizo makubwa ya kihisia na neva fahamu.

Watoto hawa huwa na matatizo makubwa kujumuika na wengine, ujuzi wa lugha na kuzungumza.pamoja matatizo ya kutumia viungo vyao vya mwili kama vile mikono, miguu n.k.

Wakipewa mafunzo yanayofaa, watoto waliofika umri wa kwenda skuli wanaweza kujifunza kwa kadri mambo kama vile mawasiliano, na mambo muhimu ya kujusaidia kibinafsi.

Watoto wenye ulemavu mzito

Watoto hawa hutambuliwa wanapozaliwa kwa muda wa miezi michache baada ya kuzaliwa. Maumbile na viwango vya ulemavu wao ni vikubwa sana kiasi ambacho wasipopatiwa mafunzo ya kina na matibabu huenda wasionyeshe uwezo wowote wa kubabili mazingira yao. Wengi wao hawawezi kutembea bila ya msaada na hawawezi kuishi bila ya msaada, na wanahitaji uangalizi katika maisha yao yote.

Sababu za ulemavu wa akili

Kuna mambo mengi ambayo yanaweza kusababisha ulemavu wa akili. Sababu kubwa na ambayo ni maarufu ni kuathirika kwa ubongo wa mtoto. Hali hii inaweza kutokea kabla ya mtoto kuzaliwa, wakati anapozaliwa na baada ya kuzaliwa.

Kabla ya kuzaliwa

Mtoto anaweza kuzaliwa na ulemavu wa akili, ikiwa wakati wa ujauzito, mama:

- Hapati lishe bora.
- Ana magonjwa ya zinaa kama vile kaswende na kisonono.
- Ana ukimwi au virusi vya ukimwi.
- Ameugua magonjwa kama vile surua, kisukari na magonjwa yoyote yanayoweza kumpatia homa kali.
- Matumizi ya madawa kama vile, kwinini, aspirini, na madawa mengine yakukabiliana na vijidudu mwilini (antibiotics) ambayo yanaweza kuleta madhana kwa mtoto.
- Mionzi ya X-ray kwa mama mja mzito katika miezi mitatu ya kwanza ya ujauzito.
- Ukosefu au upungufu wa damu wa mama mja mzito.
- Matumizi ya madawa ya kulevya kama vile sigara na pombe.
- Kutofautiana kati ya damu ya mama na mtoto kiproteini (Rhesus factor incompatibility).

- Kupata ajali na mshtuko.
- Mama kuwa na umri mkubwa au mdogo sana.

Wakati wa kuzaliwa

Ulemavu wa akili husababishwa na mambo kama vile:-

- Uchungu wa muda mrefu ambao husababisha uhaba wa hewa katika ubongo wa mtoto, hivyo kusababisha majeraha katika kichwa cha mtoto.
- Mtoto kunyonya sehemu inayomuunganisha na mama akiwa tumboni (umbilical cord strangulation).
- Mtoto kuzaliwa kabla ya kufikia wakati wake.
- Mtoto kuzaliwa ikiwa miguu au makalio yametangulia.
- Ukosefu wa hewa wakati anapozaliwa
- Mtoto kuzaliwa akiwa na uzito mdogo.

Baada ya kuzaliwa

- Lishe duni, mfano: mlo usiokamilika, ukosefu wa madini joto na vitamini kwa mtoto.
- Mtoto kuzaliwa akiwa na rangi ya manjano.
- Ajali kama vile majera kichwani na madhara katika ubongo.
- Uvimbe katika ubongo.
- Kutokuwa na maji ya kutosha mwilini na kuhara sana.

Jinsi ya kuwatambua watoto wenye ulemavu wa akili

- Hujifunza polepole kuozungumza na kutembea.
- Hufanya kazi zake polepole mno.
- Huwa na matatizo ya kuhamisha mambo anyoyajua katika mazingira mengine hata ikiwa hakuna tofauti katika yale anayopaswa kufanya.
- Huwa hawezi kuelewa yanayosemwa au kufuata maagizo.
- Hushindwa kujifunza, kuelewa na kutumia lugha kujieleza, au kueleza mahitai yake.
- Hushindwa kukuza uhusiano wa kijamii/kujumuika na pia uhusiano wa kihisia baina ya watu.
- Hubaveia nyuma katika matumizi ya viungo kama vile matumizi ya miguu na mikono.
- Huwa na ugumu kukumbuka tajriba au mambo alipojifunza.

- Hushindwa kulusisha picha na kitu au na jambo Fulani au hata neon au jina.
- Hutembeatembea au kwenda bila kuwa na lengo mahususi darasani, nyumbani na hata uwanja wa michezo.
- Hukosa kumakinika katika jambo analofanya hadi kulikamilisha.
- Huonekana kukosa uwiano wakati anapotembea.
- Huweza kutatizika au kutomakinika kirahisi.
- Huwa na matatizo ya kufikiria na kukumbuka mambo.

Matatizo yanayowakabili watoto wenye ulemavu wa akili

Matatizo ya kimasomo

Watoto wenye ulemavu wa akili huwa na matatizo ya lugha na kuzungumza. Hubakia nyuma ya wenzao katika ukuaji wa lugha. Huonyesha kuchelewa katika mambo yafuatayo:-

- Ufahamu
- Upokeji wa lugha.
- Lugha ya kujieleza.
- Msamiati

Matatizo/Shida katika kufanya shughuli za kila siku

Ujuzi wa kufanya shughuli za kila siku ni muhimu ili kumwezesha mtu kujitegemea katika mazingira yake. Baadhi ya shughuli hizo ni :-

- Kutembea kutoka sehemu moja hadi nyengine.
- Kujiweka safi
- Kuvaa
- Matumizi ya choo
- Kujilisha
- Kujumuika na wengine

Athari za ulemavu wa akili kwa mtoto

Ukuaji wa lugha

Watoto hawa hubakia nyuma katika kiwango cha ukuaji wa lugha.

Mafanikio katika masomo

Wengi wa watoto hawa huwa hawafanyi vizuri skuli. Katika matokeo yao ya kimasomo, huweza kubakia nyuma madarasa mawili au matano au zaidi. Kuchelewa katika ukuaji wa akili inachukuliwa kama ndio sababu kubwa ya matatizo yao ya kimasomo.

Uwezo wa kujumuika na kutangamana na wengine.

Watoto hao hushindwa kukabiliana na tajriba wanazokumbana nazo katika miaka ya kwanza ya maisha yao, hivyo kuwa na matatizo ya kitabia na kutokuwa na mwamko wa kutosha wa kujumuika na wenzao.

Usaidizi

Watoto wenye ulemavu mdogo

Hakikisha kwamba wanafundishwa ujuzi ambao utawawezesha kujumuika vyema katika jamii, kujithamini na kuwa na uwezo wa kushiriki vizuri katika masomo.

Wapangiwe kazi hatua baada ya hatua na kila hatua apate ujuzi wa lugha, tabia njema za kiafya, usalama, kazi na kupata ujuzi wa kiufundi.

Watoto wenye ulemavu wa akili wastani

Watoto hawa wanapaswa kusaidiwa kujifunza mambo ya kujisaidia kama vile kujitunza, usafi, kula, uwezo wa kuwasiliana, ujuzi wa kutumia mikono na miguu na pia kujumuika na wengine.

Watoto wenye ulemavu mzito wa akili

Watoto wasioweza kwenda skuli, wanahitaji kutembelewa hospitalini na nyumbani. Wapewe mafunzo katika : kuwasiliana, kutumia mikono na miguu yao (motor skills) na jinsi ya kujumuika au kushirikiana na wengine katika jamii.

Mbinu za kuwafunza watoto waliochelewa katika ukuaji wao

- Mruhusu mtoto kuangalia na kushika vitu na watu walio katika mazingira yake.
- Wapatie watoto uhuru wa kuzungumza au kutembeatembea kwani watajifunza mambo mengi kwa kufanya hivyo.

Wahamasishe watoto mambo wanayoweza kuyatenda huku ukihakikisha kuwa wanayafanya.

Wafundishe kwa kuzingatia uwezo wao ili kuhamasisha mafanikio.

- Usiwafanyie wanafunzi mambo wanayopaswa kuyafanya ili kuficha uwezo wao.
- Wasifu au wapongeze wanapomaliza kufanya kazi waliyopewa.
- Waangalie watoto kama watoto kwanza, kabla ya kuangalia uwezo wao na kufanana kwao.
- Furahia mambo wanayofanya wenyewe.
- Wapatie mazoezi mengi wanapojifunza mambo mapya.
- Yagawanye mambo ya kujifunza katika hatua ndogo ndogo.
- Mfundishe mtoto anayopaswa kujifunza kwa kumuonyesha kwa utaratibu ili aweze kuelewa na kujifunza mwenyewe. Haya ni kwa ajili ya kujifunza mambo yanayotumia mikono na miguu na shughuli za kujisaidia n.k.

Tumia tunzo kwa sababu watoto hujifunza vyema wanapotiwa motisha

Angalia mambo wanayoyapenda na yatumie kuwafundishia na utumie vitu au mambo yanayowaraghibisha ili kufanya na kukamilisha wanayotakiwa kufanya.

Tumia hisi zote za binadamu: watoto hujifunza mambo kupitia njia tofauti kama vile kuona, kugusa n.k. Angalia mtoto anajifunza kwa njia gani baadae utumie njia hiyo katika kumfundisha.

Watoto wenye mahitaji maalumu ya kujifunza

Watoto wenye mahitaji maalumu ya kujifunza wanaonekana kuwa ni watoto wa kawaida na vigumu kuweza kuwatofautisha na watoto wengine. Wanaokana kuwa na uwezo wa kutekeleza shughuli za kimasomo, lakini husindwa kufanya hivyo, kinyume cha matarajio ya wengine. Uwezo wao wa kiakili unakuwa taratibu ukilinganisha na watoto wengine wa umri wake. Hali hii husababishwa na kuathirika katika moja wapo au zaidi ya zile hali za miundo ya msingi ambazo zinahusika katika kufahamu au kuelewa lugha ya mazungumzo. Watoto wenye mahitaji maalumu ya kujifunza wanakuwa na matatizo makubwa katika:-

- Kuongea
- Kuandika
- Kusoma na kuelewa
- Kusilikiza na kuelewa
- Uwezo wa kimsingi wa kusoma
- Kuweza kufanya hesabu

Mambo yanayosababisha mtoto kuwa na mahitaji maalumu ya kujifunza

Sababu za kielimu

Mbinu duni zisizofaa zinazotumiwa kufundisha darasani. Baadhi ya walimu hawajifunzi au hawana ujuzi wa kufundisha masomo ya msingi. Wengine wana matarajio makubwa na wengine madogo juu ya mtoto.

Mbinu mbaya za kufundishia na kushindwa kuwaraghibisha watoto kunaweza kusababisha matatizo ya kujifunza.

Sababu za Kimazingira

Chakula, afya na usalama: Uwezo wa kimasomo huathiriwa na chakula, kwa hivyo ni vizuri kupata mlo uliokamilika (balanced diet). Afya ni muhimu, kwani mtoto mgonjwa hatoweza kuja skuli kila siku pia wanapaswa kuwa salama ili kuzuia majeraha yoyote ya mwili kwani huenda yakasababisha athari katika ubongo, hivyo, kusababisha mahitaji maalumu ya kujifunza.

Kukuza hisi

Watoto wanafaa wapatiwe kazi zinazohitaji matumizi ya hisi zote kama vile, hisi ya kuona, kugusa, kusikia na kutembea.

Sababu za kisaikolojia

Kwa mfano, matatizo ya kuelewa maagizo, au kupokea na kukumbuka. Matatizo haya husababishwa na kutatizwa kwa hisi ambazo zinatumiwa katika kupeleka habari.

Sababu za kimwili /sababu za fisiolojia

Kuna mambo na hali mbali mbali katika ukuaji wa mtoto mwenye mahitaji maalumu ya kujifunza ambayo yanaaminika kuwa ni kiini cha matatizo haya.

Viashirio

Watoto hawa wanakuwa na matatizo/shida mahsusi za kimasomo katika mojawapo au zaidi ya mambo yafuatayo:-

-Ujuzi wa kimsingi wa kusoma

- Ujuzi wa kimsingi wa kuandika
- Ujuzi wa kutaja herufi moja moja za neno fulani
- Kuelewa nambari (kufanya hesabu)
- Ujuzi wa kusikiliza na kuelewa
- Kuzungumzaa (kujieleza)
- Hawawezi kukaa bila ya shughuli yoyote
- Wanaweza kubadilika mara kwa mara,
- Wakati mwingine hawawezi kwa kutumia mikono na miguu yao kufanya matendo kama kupiga shuti mpira, kukata kwa kutumia mkasi, au kuipaka rangi picha iliyo baina ya mistari.
- Wanaweza kuwa na matatizo ya kuzungumza au kusikia ambapo masikio yao hayana athari.
- Pia wanaweza kuwa na matatizo ya kukumbuka na kufikiri.

Athari

Lugha ya mazungumzo

Mtoto anaweza kuwa na matatizo ya maneno dhahania, maneno yanayodhihirika waziwazi na yenye maana nyingi. Aidha anaweza kuwa na matatizo ya kuunganisha maneno, kuunda virai, vishazi sentensi na hata aya.

Shida ya kusoma

Kutotafautisha anayoona, anayosikia, kuunganisha sauti za lugha, kuchambua neno na maneno yosomekayo kwa wepesi.

Matatizo ya kufanya hesabu

Kutotafautisha maumbo tofauti, nambari na makundi yao, thamani ya pahali nambari ilipo, uwezo wa kufanya hesabu, kupima, kueleza wakati, lugha ya kuhesabu, thamani ya fedha, kusuluhisha matatizo.

Kutojiamini au kutojithamini

Kuwa na wasiwasi, uhusiano hafifu au duni na watu, kutegemea wengine, kutozingatia analofanya, mara kuwa na furaha, ghafla kukasirika n.k. Hawawezi kukaa kwa makini darasani, kwa muda mrefu.

Usaidizi

- Weka malengo madhubuti
- Weka miongozo iliyo wazi kwa mtoto
- Weka mpango maalumu wa ukaaji darasani kwa watoto waharibifu na wale wasioweza kutulia kwa makini darasani
- Weka miongozo kuhusu tabia ambazo zinatakiwa darasani na uwasaidie watoto ili waweze kuifata miongozo hiyo.
- Andaa na utekeleze mipango binafsi ya elimu ya watoto wenye mahitaji maalumu ya kujifunza.
- Kuwapa kazi wanazozipenda na zinazolingana na uwezo wao.
- Kujaribu kufanya kazi hizo katika hatua ndogo ndogo, zilizo rahisi kufanya.
- Kupanga kazi kutoka rahisi mno na kuongezeka kwa ugumu hadi ugumu zaidi.

2.3 ULEMAVU WA VIUNGO

Ulemavu wa viungo ni hali ambayo humfanya mtoto kutoweza kutembea au kuweza kuthibiti mazingira yake, kujumuika nayo na kuweza kuwasiliana kwa urahisi. Hali hii inaweza kugawanywa katika makundi mawili, nayo ni:

- Matatizo ya mifupa
- Shida za kinevolgia (matatizo ya neva)

Matatizo ya Mifupa

Hawa ni watoto wenye matatizo ya viungo yanayotokana na mifupa na ufanyaji kazi wa misuli. Mifano ni kama:-

Watoto wasio na miguu au mikono (amputation)

Hawa ni watoto walio na mikono au miguu midogo sana au hata wanaozaliwa bila viungo hivi. Pia inawaigiza watu au watoto waliopoteza viungo hivi. Kukosa mikono au miguu kunaweza kuwa kwa kuzaliwa au kupata ajali maishani.

Watoto wenye maradhi ya mifupa (Brittle bone diseases).

Ni maradhi yanayorithiwa ambayo husababisha mifupa kutokuwa katika hali yake ya kawaida.

Hivyo, mtoto anaweza kurudiarudia jambo, kutokuwa mtulivu, kuwa msubufu na kujitenga na watu.

Watoto wenye misuli inayodhoofika kadri wanapokua (Muscular dystrophy)

Ni hali ambayo huifanya misuli ya mwili kuzidi kuwa dhaifu na kumalizika (kufa) bila kuwa na ugonjwa wowote katika ubongo na mishipa ya hisia za mwanadamu (Central Nervous System). Kinachosababisha ugonjwa huu hakijajulikana lakini inasemekana kuwa unaweza kurithiwa kutoka kizazi kimoja hadi kingine. Mama anayekuwa na chembechembe (carrier) japokuwa hajaathirika anaweza kuzipitisha kwa mtoto wake wa kiume. Misuli huanza kwisha na kuwa dhaifu kuanzia mabegani mpaka kwenye midomo na kusambaa katika misuli mingine.

Matatizo ya kinyurolojia

Hawa ni watoto wenye matatizo ya utumiaji wa viungo kama vile mikono na miguu yanayosababishwa na utendaji kazi wa mishipa ya fahamu kama vile ubongo (brain), uti wa mgongo (spinal cord) na mishipa ya fahamu (nerves) ambayo hulinganishwa na misuli na viungo vyengine. Ikiwa kutakuwa na kasoro yoyote katika sehemu hizi za fahamu zinaweza kusababisha :-

Kifafa (Epilepsy)

Tatizo la ubongo ambalo hudhihirika kwa mtu kupoteza fahamu kwa ghafla na kuanza kutupatupa miguu na mikono.

Kulemaa (Cerebral Palsy)

Ni tatizo la ubongo linalotokea wakati ubongo unapoathirika, au kutokuwa vyema kwa sehemu ya ubongo inayohusika na mwendo na vile mwili unavyojisimamisha au kujiweka.

Watoto wenye vichwa vikubwa au vilivyojaa maji (Hydrocephalus)

Hujulikana sana kama maji katika ubongo. Ni hali inayosababishwa na kujaa kwa maji kusiko kwa kawaida katika kichwa (cerebrofluid) ambayo husababisha mifupa ya kichwa kutanuka, na hali hii isipotibiwa inaweza kuathiri ubongo na seli za neva (nerve cells). Hali hii inaweza

kusababisha ulemavu wa akili, kifafa na wakati mwengine huweza kusababisha kupooza kwa miguu. A idha, hali hii inaweza kusababisha mtoto kukua taratibu.

Pepopunda au polio (Poliomielitis).

Ni ugonjwa wa kupooza wa mishipa ya uti wa mgogo (Spinal cord) unaosababishwa na virusi vinavyoshambulia uti wa mgongo na mishipa mingine ya fahamu (nerves) inayodhibiti mwendo. Wakati mwingi husababisha kupooza miguu. Unaweza kuathiri mguu moja au yote miwili.

Athari

Viungo kushindwa kufanya kazi (motor functioning)

Hii ndiyo athari kubwa ya matatizo ya viungo na shida nyengine za kiafya. Hii ni kwa sababu mwili wa mtoto huathiriwa hasa miguu na mikono.

Matumizi ya misuli mikubwa (gross motor) na misuli midogo (fine motor)

Misuli huwa imeathiria, hivyo kushindwa kutingisha au kupeleka miguu au mikono, kutembea, kuruka, kuandika au kushikilia vitu kama vile vijiko n.k.

Mawasiliano

Watoto wengine wenye shida za viungo huwa na matatizo ya kuwasiliana na wengine. Baadhi yao hukosa sauti kwa sababu ya matatizo ya mfumo wa uvutaji hewa. Wengine wanaweza kushindwa kutafsiri taarifa zinazopokelewa kwa sababu sehemu ya ubongo yenye kufanya kazi hiyo imeathirika. Wengine wanaweza kusikia na kutafsiri taarifa lakini wanaweza kuwa na matatizo ya kujieleza kwa sababu ala za sauti zimeathirika.

Uwezo wa kimasomo

Hali hii hutegemea uwezo wa mtoto. Shida za viungo na afya sio lazima zisababishe uelewa wa kiasi kidogo kwa watoto, hata hivyo, watoto hawa wanaweza kuwa na uwezo mkubwa lakini wakabaki nyuma kwasababu masomo yanayofundishwa hayazingatii mahitaji yao. Shida nyengine husababishwa na kutoweza kukamata vitu vya kuandikia au kusomea. Aidha, kwa sababu ya afya yao duni hukosa kwenda skuli mara kwa mara hivyo, kuathiri matokeo yao skuli.

Kujumuika na wengine na kuweza kubadilika kulingana na hali.

Kuna hatari kubwa ya mtoto kama huyu kujidunisha au kutojithamini kwa sababu ya mambo mabaya anayotendewa na wenake. Hali hii inaweza kusababisha uchelewaji wa ukuaji wa akili, kifafa na wakati mwengine kupooza kwa miguu. Aidha, inaweza kusababisha ukuaji wa mtoto kwa jumla kwenda polepole.

Mikakati ya kuwafunza watoto wenye ulemavu wa viungo.

Ili kuweza kuwafundisha watoto wenye ulemavu wa viungo katika darasa la kawaida, Mwalimu inmpasa aangalie mambo yafuatayo:-

- Ikiwezekana fanya mabadiliko ili uwaozeshe wanafunzi wenye ulemavu wa viungo waweze kujihudumia wenyewe.
- Wapewe msaada na wapatiwe visaidizi muhimu.
- Anayejiifunza/funzwa lazima aweze kujiamini katika uwezo wake. Mwanafunzi anaweza kukosa kujiamini kwa sababu ya moja ya haya mambo yafuatayo:-
- Kulindwa kupita kiasi/kupendwa sana
- Kazi anayofunzwa ni zaidi ya uwezo wake. Kutatizwa kwa hali ya uvuta hewa.
- Watoto wafundishwe huku ukikusudia kuwawezesha kufikia kiwango cha kujihudumia.
- Mwalimu ahakikishe vifaa vyote kama vile, viti vya magurudumu, fimbo za kutembelea (crutches) na fremu za kusimamia vipo ili aweze kufundisha yote aliyokusudia kuyafundisha. Vifaa kama hivi vinagharimu fedha, hivyo walimu na wazazi wafanye kila wanaloweza ili waweze kuvipata vifaa vinavyohitajika.
- Mfunze mtoto katika viwango husika au hatua kwa na kupongeza chochote mtoto anachoweza kukamilisha.
- Wahusishe wataalamu (therapists) na wazazi.
- Wajumuishe wanafunzi wote katika hali zote za kujifunza

2.4 WATOTO WENYE MATATIZO YA KITABIA NA WALE WENYE HISIA NZITO (BEHAVIOUR AND EMOTIONAL DISORDERS)

Matatizo ya kitabia na hisia nzito

Matatizo ya kitabia au hisia nzito ni hali inayodhihirisha moja au zaidi ya mambo yafuatayo kwa muda mrefu au kwa kiwango kikubwa ambayo huathiri sana hali ya kimasomo:

- Mtoto kuwa na matatizo ya kujifunza ambayo hayawezi kuelezwa kwa kiasi cha uerevu/uhodari, viungo vya hisia kama vile macho, masikio na hali duni ya kiafya.
- Kutokuwa na uhusiano wa kurudhisha baina ya mtoto na jamii yake, wenzake na walimu wake.
 - Hali ya kuwa na dadili zinazoonekana mwilini au woga unaotokana na matatizo ya skuli au mwenyewe wu kusemwa na wengine.
- Baadhi huenda wasiweze kuelewa ujumbe wanaopata kwa sababu, sehemu ya ubongo inayohusika na kazi hii imeathirika, hata hivyo kuna wale wanaosikia lakini hushindwa kujieleza kwa sababu ala za sauti zimeathirika.

Viashirio

Huyu ni mtoto;

- Mwenye tabia mbaya na hisia mbaya katika hali ya kawaida, kwa mfano, hutumia maneno makali au maovu ili kuvuruga na kuharibu mambo ya wengine, anayependa kulazimisha mambo, asiye kuwa makini katika mambo anayoyafanya, mwenye mawazo mengi, anayelia ovyo na mwenye haya kupita kiasi.
- Asiyenadhifu na asiyependa kurekebisha.
- Anyejidharau na asiyejithamini hali inayodhihirishwa na maneno anayosema.
- Mwenye matatizo ya kimsomo ambayo hayawezi kuelezwa hata kiasi kidogo na akili yake, werevu/uhodari wake, matatizo ya viungo au ya kiafya.
- Mtoto anyekosa kwenda skuli bila sababu zozote za msingi.
- Anayewaibia watoto wengine.
- Ana dalili zinazoonekana mwilini za woga wa kibinafsi au unaotokana na matatizo ya skuli.
- Wanakuwa na hasira mbaya mpaka mwisho wa utoto wao au wanpovunja ungu au kubaleghe.

Athari:

Uwezo wa kimasomo

Watoto wenye matatizo ya hisia nzito na tabia sumbufu wanawza kutulia kwa muda mchache, pia huwa na udhaifu wa hisi hivyo kuwazuia kufanya vizuri katika masomo darasani, kwa mfano, wanapokuwa katika hali hii hawawezi kufanya vizuri, huenda wakawa wachokozi, wenye kujitenga au kuvunjika moyo na kukosa nidhamu.

Mawasiliano

Watoto wenye matatizo madogo au wastani wanaweza kuwa na matatizo katika kujieleza, kujiongoza na hivyo kukosa lugha ya kujieleza na kufanya mambo yasiyostahili. Aidha, huwa na hisia mbaya na za uadui dhidi ya watu wengine au kujitenga kabisa na kuingiliana na watu.

- Tabia ya kutokuwa mtiifu, kuwa muharibifu zinapelekea wenzake kumkataa, hivyo kujitenga kabisa na kuwa na uadui mkubwa na wenzake.
- Mtoto asiyewatii wazazi wake, walimu na wenzake huenda akakosa msaada kutoka kwao, hivyo kukosa mtu wa kumsaidia wakati wa shida.
- Watoto wenye tabia ya uvamizi na kupiga wengine mara nyingi hujiingiza katika uhalifu mdogo kama vile wizi, hivyo huonekana kama wahalifu na hujiona hawakubaliki na hufanya lolote kuwaudhi wanaowakata.

Usaidizi:

- Urekebashaji wa tabia
- Ushauri wa mtu mmoja mmoja na wa vikundi
- Kuwaeleza watoto mambo unayotarajia kutoka kwao kwa uwazi na uhakika
- Kuwazawadia watoto wanapoonyesha tabia nzuri na kuikataa tabia mbaya kama inavyoelezwa katika sheria za skuli.
- Kutotarajia mengi zaidi ya uwezo wa mtoto.
- Uongozi na ushauri unaweza kusaidia sana katika kuimarisha tabia.

Mbinu za kutumia katika kuwasomesha watoto wenye matatizo ya kitabia na hisia nzito.

- Pangilia mazingira ya darasa vizuri
- Wafundishe watoto mbinu za kujumuika na kuingiliana vyema na watu katika jamii.

- Wafundishe mbinu za kuweza kujiongoza wenyewe maishani
- Sisitiza mbinu shirikishi za kufundishia , ili kuhakishi watoto wote wanajifunza vizuri na kukuza uhusiano mwema baina yao.

2.5 WATOTO WANAOSHISHI KATIKA MAZINGIRA MAGUMU

Watoto wanaoishi katika mazingira magumu

Watoto wanaoishi katika mazingira magumu ni wale ambao wamekumbwa na hali mbaya katika maisha yao .

Hawawezi kuendelea vizuri katika masomo yao kama walivyo watoto wengine. Hali hii husababishwa na athari za siasa, utamaduni za jamii, uchumi na matatizo ya kiafya. Kundi hili linahusisha:

- Watoto wanaopata ulemavu wa viungo.
- Watoto wanaotumiwa vibaya na kutengwa.
- Watoto wa mitaani.
- Watoto wanaojiririwa
- Watoto wasio na makaazi na wasio na wakushirikiana nao .
- Wakimbizi
- Watoto yatima
- Watoto walioathirika na maradhi ya kuambukiza kama HIV au UKIMWI.
- Mama na watoto
- Watoto walio katika familia za kitajiri lakini hawashughulikiwi.
- Watoto wanaoshughulikia familia zao.
- Askari watoto.
- Watoto wanaotokana na jamii zenye kukandamizwa.

Mambo yanayosababisha mazingira magumu kwa watoto.

Hizi ni nguvu za nje zinazosababisha watoto kujifunza kwa tabu.

Matatizo hayatokani na watoto lakini chanzo chake ni mazingira, miongoni mwa matatizo hayo ni pamoja na :-

- Hisia za kijamii na tabia .
- Suala hili huathiri hisia za watoto, kwa sababu huathiri kujifunza kwao na maendeleo yao nyumbani na skuli, hali hii hupelekea matatizo ya kitabia. Mambo haya ni pamoja na:-
- Mtu au jamaa mwenye watoto ambao anaugua maradhi mabaya na maradhi yale ambayo watu wanayanyanyapaa, mfano, virusi vya Ukimwi, maradhi ya ngono na magonjwa ya akili.
- Umasikini uliokithiri na ukosefu wa ajira.

- Lishe duni inayosababishwa na umasikini uliokithiri.
- Ukame na majanga mengine ya kimaumbile.
- Hali ya kisiasa inayopelekea vita na vurugu, matokeo yake watu huishi kiukimbizi.
- Watoto wa familia za chini hupata matatizo kwa kujiona kuwa ni wageni katika jamii yao.
- Katika jamii hizi watoto hawa hubaguliwa na hukosa marafiki.
- Nyumba za kimasikini huwa katika mazingira magumu na hazipati huduma za kijamii, mfano, huduma za afya na elimu.
- Kifo cha mzazi mmoja au wote wawili au mlezi.
- Mtoto alieathirika na Virusi vya Ukimwi au au UKIMWI.
- Familia za kitajiri, aidha watoto huwa na tabia mbaya kwa kukosa maandalizi mazuri na ushirikishwaji.
- Mtoto kutumiwa vibaya au kutengwa.

Familia na kutambuliwa.

Kutambuliwa kwa watoto ni jambo muhimu sana katika maisha yake ya baadae. Ni lazima pawe na ufahamu mzuri, heshima na kukubalika kwa mila na itikadi za jamii.

Katika mazingira ambayo waatu hudharauliana na kutothaminiana hutokea matatizo matatizo mengi. Haya ni pamoja na matatizo ya kihisia au kimaono, tabia na matatizo ya kujifunza; mfano;-

- Wazazi wana matarajio makubwa kwa watoto wao, hali hii inaweza kuwafanya watoto wasizingatie jitihada za wazazi au kuwajengea msingi wa kutojithamini. Mtoto bila ya kutegemea anakua hana rafiki na anakuwa na mtazamo finyu kwa wazazi na skuli.
- Kuwabana watoto kupita kiasi huwafanya wasiwe huru na uwezo wa kujitegemea. Hivyo hawajifunzi lolote katika kudhibiti maisha yao na kazi za skuli.
- Baadhi ya wazazi hawaonyeshi kuvutiwa na kazi za watoto wao, hawazingatii elimu ya watoto wao, wala hawahimizi kufanya vizuri skuli, hali hii huathiri mwelekeo wao wa skuli.
- Katika baadhi ya nyumba hazina nidhamu, mara nyingi huwa hakuna mpangilio. Nyumba zisizo na mpangilio mara nyingi ndio chanzo kikubwa cha matatizo ya tabia katika kujifunza.

Hali katika skuli.

Haya ni mambo mengi yaliyoungana katika skuli, ambayo husababisha mahitaji maalum ya wanafunzi, mfano:

- Walimu wasio na mbinu nzuri huwa hawajui mahitaji ya mtoto mmoja mmoja, hivyo hushindwa kuwasaidia.
- Walimu wasio na hisia za mahitaji ya wanafunzi katika darasa. Hii ina maana kwamba wanafunzi wanaohitaji njia tofauti za kujifunza huwa hawashirikishwi. Walimu wasiokuwa na motisha mara nyingi huwa hawajiandai kufundisha katika hali nzuri.
- Mwalimu anaetumia njia za kufundishia ambazo hazikidhi mahitaji ya wanafunzi wote, husababisha tabia mbaya kwa wanafunzi.
- Ukosefu wa nyenzo (watu na fedha) hupelekea watoto kujifunza kwa matatizo.
- Sheria kali au kutokuwa na sheria zenye mipangilio kunaweza kuathiri wanafunzi kijamii na kimaono.

Watoto

Hali ya kisiasa inayosababisha vita, vurugu au migogoro ambayo huzuia uhuru wa mtu, mara nyingi hupelekea kazi za skuli kukosa maana. Watoto hukumbwa na matatizo makubwa katika maisha yao. Matatizo kama kupigwa, kubakwa na kuondoshwa nyumbani, kuona watu wanaokufa au kulazimishwa kuua. Hali hii huwafanya watoto kuathirika kijamii na kimaono, kujifunza kwao na kushiriki katika shughuli za maisha yao ya kila siku. Watoto wa namna hii huhitaji mpango maalumu wa mafunzo, ambao watoto wenzao na walimu watawashajiisha ili kuwa na maisha mazuri.

Watoto wanaotumiwa vibaya na waliotengwa

Kumtumia vibaya mtoto ni ktendo kibaya ambacho hufanyiwa mtoto kwa njia yoyote ile, ikiwa kimwili au kimaono, mfano kipigo kikubwa kwa mtoto.

Kwa njia nyengine kumtumia vibaya mtoto ni kukosa matunzo kutoka kwa wazazi au walezi wake, na kukosa mahitaji muhimu ya kila siku, hali hii huwaathiri watoto kijamii, kimaono na kisaikolojia, hali inayopelekea kushindwa kujifunza na kushiriki katika jamii.

Viashirio vinavyoonyesha watoto waliotumiwa vibaya kimwili na kitabia.

Walioathiriwa kimwili :

Viashirio vya kimwili:-

- Athari zenye hali tofauti katika mwili
- Alama za meno ya mtu na baka la mwili.
- Athari za moto, hasa moto wa sigara au maji ya moto.
- Michubuko ya athari zisizoeleweka.

Walioathiriwa katabia.

Viashirio vya katabia

- Kujitenga na kuwa wakali.
- Kufika skuli mapema na kuchelewa kuondoka kwa kuogopa kuwepo nyumbani.
- Utoro wa kudumu.
- Kulalamika maumivu au kutembea kusiko kawaida .
- Kuvaa nguo zisizolingana na hali ya hewa.

Walioathiriwa kimwili

Viashirio vya kimwili

- Kutelekezwa.
- Kutopatiwa huduma za matibabu .
- Kukosa uangalizi.
- Kushinda na njaa.
- Kuvaa nguo zisizostahili, (chafu, mbovu na zisizo kiasi saizi chao)
- Chawa na mafunza (kepu).

Viashirio vya katabia.

- Huwa na uchovu, hana uchangamfu, hulala ovyo darasani.
- Kuiba chakula, kuomba wanafunzi wenzake.
- Kutoa taarifa au malalamiko kwa mtu asiehusika.
- Utoro wa kudumu skuli.

Kutumiwa vibaya kimwili.

- Viashirio vya kimwili.

- Alama, baka au alama ya damu kwenye nguo ya ndani .
- Maumivu au mshono katika sehemu za siri.
- Maradhi ya uasherati au kuambukiza.
- Kukojoa mara kwa mara.

- Viashirio vya kitabia.

- Kujitenga.
- Ni rahisi kushawishiwa.
- Uwezo mdogo wa kujithamini, kujitoa thamani na kutojiamini.
- Kugombana na wenzake.
- Kupungua uzito.

Maamuzi ya kujiua au kujidhuru.

- Kupagawa, kushindwa kuzuia hasira zake.
- Kufanya matendo ya ngono kabla ya wakati.

Udhibiti wa watoto wanaoishi katika mazingira magumu katika familia

Baadhi ya hatua zinazopaswa kuchukuliwa ili kuwaingiza watoto hawa ndani ya familia ni hizi zifuatazo:-

Mwalekeo au mitazamo.

Inaweza kuwa sahihi au sio sahihi katika hali yeyote ile, inategemea jinsi, jamii au mtu anvyoiona. Watoto wanaoishi katika mazingira magumu hubaguliwa, hutengwa na baadhi ya watu katika jamii.kupunguza hali hii familia inawajibika:-

- Kuona kwamba mtoto huyu ni binadamu mwenye kustahili heshima na kuthaminiwa
- Kuweka mazingira yatakayomfanya mtoto kujihisi anafurahia na kuwa ni miongoni mwa wanafamilia.

Hii itamsaidia aweze kujithamini

- Mshajiishe mtoto kwa kuwashirikisha wanafamilia wote kusaidia hali ya mtoto.

Kushirikisha wazazi.

Mzazi au mlezi ana wajibu wa kushiriki ingawa kazi hii ni nzito, lakini ina malipo. Kushirikisha wazazi ni jambo muhimu sana kwa urekebishaji watoto wanaoishi katika mazingira magumu, kuwashirikishwa kunaweza kufanywa kwa:-

- Kubadilisha mawazo na watu wengine jinsi ya kuwasaidia watoto wanaoishi katika mazingira magumu.
- Kwa kutoa ushuri nasaha kwa watoto.
- Kwa kuwapa ushauri nasaha wana familia kuhusu wajibu wao na jinsi ya kuwasaidia watoto hawa.

Huduma za jamii

Mchango wa jamii wa kuwajumuisha watoto wanaoishi kwenye mazingira magumu katika familia ni muhimu sana.

Michango hio ni pamoja na :-

- Kuwaelimisha watu kuhusu watoto wanaoishi katika mazingira magumu ndani ya jamii.
- Kuwapa ushauri nasaha watoto wanaoishi kwenye mazingira magumu.
- Kuwapa ushauri nasaha wanafamilia ambao wanaishi na mtoto wa namna hii.
- Kuzilazimisha familia zenye watoto wenye mazingira magumu kuwachangamsha.
- Kutetea ili kupunguza au kuondosha sababu zinazo sababisha mazingira magumu.

Mawasiliano

Mawasiliano yanatusaidia kuishi vizuri katika jamii.

Yanatuwezesha kutoa maoni, hisia, matarajio, matakwa yetu pamoja na ya watu wengine katika jamii kwa njia sahihi ya mawasiliano.

Halikadhalika, watoto wanaoishi katika mazingira magumu wanahitaji mawasiliano katika jamii.

Jambo la muhimu tunaloweza kufanya katika kuwasiliano na watoto hawa, ni:-

- Kuelewa matatizo yao na mahitaji yao.
- Kutumia lugha ambayo haitawarejesha katika hali waliyokuwa nayo au pale walipo.
- Kutumia lugha sahihi katika hali halisi na yenye kufahamika.

Vitendo vya kujitegemea

Watoto wanaoishi katika mazingira magumu wasaidiwe ili waweze kufanya shughuli za kujitegemea wenyewe. Shughuli hizi ni pamoja na:-

- Mambo muhimu ya kila siku, mfano; kukoga, kupiga msuwaki na kufua.
- usafi wa mazingira wa maeneo wanayoishi ili kuwaepusha na maradhi ya kuambukiza.
- Miradi midogo midogo ya kuwaingizia kipato, mfano; ufugaji na bustani.

Udhibiti wa watoto wanaoishi katika mazingira magumu ndani ya skuli

Mambo ya kuzingatia na kufanywa ili kuwajumuisha watoto hawa katika skuli ni:-

Mtizamo / Mwelekeo.

Watoto hawa hunyimwa haki ya kushiriki na huingizwa skuli kutokana na mtazamo finyu. Jamii ya skuli huwaona hawafawezi kujifunza au ni mzigo. Hivyo huwanyanyapaa na kuwabagua.

Mambo yafuatayo ni vyema yafanyike ili kuondosha mtazamo finyu:-

- Kuwashajiisha watoto wengine na walimu kuhusu watoto hawa.
- Kuwapa ushauri nasaha watoto wa namna hii ili waikubali hali hiyo.
- Kuwashirikisha katika shughuli mbali mbali za skuli.
- Kutumia mbinu za kusomeshea zitakazowafanya kuwa wachangamfu, hivyo watabadilishana uzoefu na watoto wengine.

Mawasiliano

Watoto hawa wanahitaji njia nzuri ya mawasiliano ili waweze kujifunza na kuendelea vizuri. Hii ina maana kwamba :-

- Njia ya mawasiliano isiwe ya amri au kuamuru, bali iwe ya mazungumzo na kuthamini mawazo ya watu wengi.
- Mazungumzo yawe yenye kufaa na yalenge uzoefu wa watoto.
- Lugha inayotumika kwenye mazungumzo iwe yenye kufahamika na iwe katika kiwango cha wazungumzaji.

Kuwashirikisha wazazi.

Wazaiz ni watu muhimu sana katika kuelezea hali ya watoto wanaoishi katika mazingira magumu. Katika skuli, wazazi wana majukumu yafuatayo:-

- Kujenga skuli.
- Kushirikaina na washiriki wengine wa kimaendeleo katika kupanga na kuwashughulikia watoto wote.
- Kutunza usalama wa watoto wote.

Jamii ya skuli

Watu walio katika jamii ya skuli wana majukumu yafuatayo:-

- Kuwashajiisha watoto wengine kuwakubali watoto wanaoishi katika mazingira magumu kuwa ni miongoni mwao.
- Kuwashajiisha watoto wanaoishi katika mazingira magumu kuikubali hali waliyonayo.
- Kusaidiakatika utoaji wa huduma za skuli.
- Ufundishaji.

Mbinu za ufundishaji wa watoto wanaoishi katika mazingira magumu.

Ubadilishaji wa mitaala.

Kubadilisha mitaala katika mfumo wa mjumuisho kwa watoto wanaoishi katika mazingira magumu maana yake ni kubadilisha mitaala ya kawaida ili iweze kufaa kwa mahitaji ya watoto hawa, kwa kuzingatia mahitaji, uwezo, na udadisi wa watoto hawa. Katika ubadilishaji au urekebishaji wa mitaala, mambo yafuatayo yanapaswa kuzingatiwa:-

Mada/ Masomo;

Mada itawasaidia watoto kukuza maarifa yao ambayo ni muhimu kwa maisha yao ya baadae. Hii ni pamoja na kuchanganya vitendo ambavyo vitasaidia kupunguza hisia walizonazo, mfano: muziki, ngoma na michezo ya kuigiza, mada hizi zitaendeleza mada za masomo. Uwasilishaji wa mada: Njia za ufundishaji ni lazima zizingatie mahitaji ya watoto.

Mbinu za kudhibiti darasa.

- Kupanga wakati ndani ya darasa ambao utaonyesha mpangilio wa shughuli mbali mbali katika muda maalumu.

- Kulipanga darasa kwa namna ambayo litaonyesha sehemu za matokeo maalumu, mfano; pembe ya hesabati, pembe ya hali ya maumbile na nyenginezo.
- Kuweka sheria za darasa ambazo zitadhibiti tabia inayotakiwa darasani na nje ya darasa. Ni vizuri kuwashirikisha watoto katika kupanga mpango huo.
- Kupanga shughuli au vitendo vitakavyoendana na mahitaji ya watoto wote.
- Kutumia mbinu tafauti za ufundishaji ambazo zitamzingatia mahitaji ya mtoto, mfano; mtoto kwa mtoto, kufundisha kwa vikundi.

Vifaa vya elimu.

Vifaa hivi vipo katika hali tofauti, mfano; vifaa vya kufundishia / kujifunzia, vifaa mbadala na kushikilia. Vifaa hivi huwasaidia watoto wanaoishi katika mazingira magumu ya kujifunza na ndivyo vitakavyowaongoza katika maisha mazuri ya baadae. Baadhi yao huwa na matatizo ya viungo au hisia. Vifaa hivi vya kufundishia ni:-

Vitabu vya kiada, ramani, picha, radio na vingi vyenginevyo.

3.0 MIKAKATI YA KUSIMAMIA DARASA KUBWA KATIKA SKULI MJUMUISHO

Jinsi ya kusimamia makundi ya wanafunzi katika madarasa makubwa

Kufunza kwa darasa lote

Mwalimu wa darasa lolote aweze kulijenga darasa hilo liwe kama jamii, kuweka sheria za darasa, kuanzisha stadi mpya, kuanzisha mpango wa mazungumzo yanayohusu darasa lote, kukuza tajriba za kawaida, kusikiliza wageni waalikwa, kujihusisha na kujifunza mambo katika kikundi hutoa fursa ya kuweza kubadilisha mawazo katika kikundi, kujifafanua pia, hutoa fursa ya mwalimu kuweza kubadili mafunzo, vitu anavyotumia na kazi anazotoa kwa wanafunzi.

Makundi madogo madogo yenye uwezo sawa.

Watoto wanaojumuishwa katika makundi haya madogo ni wale wenye uwezo sawa katika kujifunza. Makundi ya watoto wenye uwezo sawa hufunzwa maarifa maalumu yanayoihitajika katika stadi hiyo kwa mfano (msamiati, uandikaji wa sentensi na kusoma kwa ufahamu).

Makundi yenye uwezo unaolingana hutoa msaada kwa wanafunzi wenye mahitaji ya kielimu.

Sio kwamba ni kikundi cha kudumu . Makundi ya watoto wenye uwezo sawa huundwa kulinganan na mahitaji na uwezo na kubadilishwa mara kwa mara pale wanakikundi wanapofikia lengo.

Makundi ya watoto wenye uwezo tofauti

Wanafunzi katika makundi haya wanafanya kazi katika viwango tofauti. Makundi haya huundwa kwa sababu tofauti ikiwa ni pamoja na:

- Kukamilisha mradi wa darasa.
- Kutayarisha mada ambazo zitawasilishwa darsani
- Kufanya mazoezi kuhusu mbinu mpya
- Kujadiliana kuhusu kazi ya kusoma waliopewa na mwalimu
- Kufanya kazi pamoja katika sehemu fulani ya mafunzo
- Kufanya majaribio ya kisayansi

Mipango ya kujifunza kwa kushirikiana

Mbinu shirikishi :

- Kila mwanafunzi ana wajibu wa kukamilisha kazi aliyopewa na mwalimu.

‘Jigsaw’:

- Kila mtu katika kundi akamilishe sehemu fulani tu ya kazi ya kikundi, kama vile (utafiti, kuwasilisha mada kwa kutumia mazungumzo, kuandaa maonyesho).

Mtaalamu:

- Kila kikundi kina dhamana ya kufanya kazi moja tu katika kazi za darasa(kama vile kujifunza tamaduni nyengine : vyakula, starehe, mavazi na tabia).
- Wanafunzi wenye uwezo unaotofautiana husaidiana, hukaa karibu darasani, kujadili maswali na kufanya kazi walizopewa kwa pamoja.
- Makundi ya wanafunzi hubadilika badilika kwa mafunzo au kazi baina ya mwalimu, mtu aliyejitolea na mahali pa kujifunzia.
- Ni wakati gani inafaa kutumia makundi yanayobadilika badilika.
- Makundi huundwa na kuvunjwa kulingana na kazi, uwezo, haja au mahitaji.
- Tumia vifaa mbali mbali kulingana na kiwango na uwezo wa wanafunzi darasani
- Himiza kujifunza kwa kudadisi kama vile majaribio ya sayansi na ziara za masomo.
- Gawa kazi kulingana na uwezo wa wanafunzi.
- Wape changamoto kulingana na kiwango chao cha awali.
- Mafunzo ya darasa lote yakichanganywa na makundi yanayobadilika badilika huenda yakaimarisha mafunzo.
- Toa fursa ya kuwafunza moja kwa moja, kwa watoto tofauti ukizingatia mahitaji ya watoto.
- Yanayozingatiwa katika kuhusisha kikundi.
- Uwezo wenye manufaa, kujumuika (uzungumzaji, kusuluhisha matatizo, na maarifa yenye uwiano).
- Ufahamu wa awali na mbinu, na mada (watumie kama viongozi wa kila kundi).
- Hoja ya kushirikiana kukuza maarifa katika kundi.
- Kuchagua bila ya kuzingatia misingi yoyote.
- Mambo unayenda yawiane.

- Uchaguzi wa mtoto – usimtumie mara kwa mara.

Mahali pa kujifunza penye viwango tofauti

Hapa ni mahali pa kujifunza mambo katika maeneo tofauti, chumbani panapotoa tajriba za aina mbali mbali kwa kutilia mkazo kilichofundishwa, kueleza dhana fulani, kutoa fursa ya mambo mbali mbali ya kujifunza. Hutoa kazi kwa viwango vingi na kuongeza fursa za kujifunza. Kil mahali pa kujifunzia hutoa maelezo kamili na yanayoeleweka, vifaa vya kuendeshea shughuli za mahali hapo, kazi tofauti za wanafunzi na mbinu za kutahmini na kurekodi maendeleo maendeleo ya wanafunzi.

- Mahala pa mfunzo panaweza kuhudumia wanafunzi wenye kufanya kazi za viwango tofauti na inaweza kupangwa kwa sehemu ya somo (kama vile mchezo, upishi). Wanafunzi wanaweza kufanya kazi kulingana na kazi yao au na kundi lao dogo. Watu wa kujitolea wanaweza kutoa usaidizi kwa wanafunzi katika sehemu hizi.

Usaidizi wa kujitolea katika jamii

Tafuta usaidizi kutoka kwa watu wa kujitolea katika kuwafunza wanafunzi usimamizi wa darasa. Wahusishe wazazi kutoa usaidizi katika darasa lako au darasa jengine

- Omba usaidizi kutoka kwa jamii
- Wape wanaojitolea majukumu maalumu ya makundi katika kazi za usimamizi wa darasa.
- Wape wanaojitolea majukumu na njia za kufanya kazi ulizowapa.
- Makundi yazunguke kutoka kwa anayejitolea, mwalimu na vituo mbali mbali vya kujifunzia.
- Ratibu siku na wakati maalumu kwa wanaojitolea kuweza kutekeleza majukumu yao.
- Ukifika mwisho wa mwaka fanya sherehe kuwashukuru wanaojitolea.

3.2. MBINU MUAFAKA ZA KUPANGA NA KUSIMAMIA DARASA ILI KUWEZA KUKIMU MAHITAJI YA WOTE WANAOFUNZA.

Mbinu muafaka zinazotumiwa kusimamia darasa mjumuisho.

Ifuatayo ni mifano ya mbinu zinazotumiwa katika darasa mjumuisho:-

- Jengo na mazingira ambayo wanafunzi wote wanathaminiwa na kuhudumiwa sawa.
- Tilia mkazo juu ya jinsi watoto wanavyohusiana, ukitoa ushawishi katika kazi za makundi zinazoleta maingiliano na kusifu chochote kizuri wanachofanya.
- Waulize wanafunzi maoni yao na ikiwezekana yatumie.
- Imarisha mafunzo yanayoendeshwa na wanafunzi ambayo yatawanufaisha wote darasani.
- Wapongeze wanafunzi kwa lolote wanalolitimiza kwa mafanikio.
- Usiwafadhaishe wanafunzi wanapotoa majibu yasiyo sahihi.
- Kuza fikra njema miongoni mwao.
- Wahusishe wazazi.
- Shirikiana kwa karibu na wanafanyakazi wote katika jumuia ya skuli.
- Waelimishe wanafunzi wote kuhusu tofauti baina yao.
- Uwe na mambo mengi ambayo wanafunzi wanaweza kuyafanya ndani na nje ya skuli.
- Tumia vitu mbali mbali kulingana na kiwango na uwezo wa wanafunzi wote darasani.
- Himiza kujifunza kwa kudadisi kama vile majaribio, na ziara za skuli.
- Wape changamoto kulingana na kiwango chao.

Marejeo

Bernears, G.A. Oteinde, J. & Boisvert R. (1994). Nadharia na mazoezi ya elimu Nairobi: Kampuni ya uchapishaji vitabu afrika mashariki.

Farrant, J.S. (1999). *Sera na Mazoezi ya Elimu*. Nairobi: Kampuni ya Longman.

Guralnick M.J. (1997). *Faida ya usaidzi wa haraka*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.

- Hardman, M.L, Drew, C. J. & Egan, M.W. (2005). *Udhaifu maalum wa binadamu, shule, mazingara, jamii na elimu*. New York; Pearson Education, Inc.
- Henderson, P. (1995). *Jinsi ya kufaulu katika mitihani na utathmini*, London: Collins Educational.
- Ndurumo, M. (1993). *Wanafunzi wenye mahitaji maalumu, Athari za makuzi na usaidizi*, Nairobi: Longman.
- Otiende, B.G. (1994). *Nadharia na mazoezi ya elimu*. Nairobi: E.A. Publishers.
- McLoughlin & Lewis, R.B (1986). *Utathmini wa wanafunzi wenye mahitaji maalumu*. Merrill Publishing Company.
- Quist, D. (2002). *Mbinu za mafunzo katika shule za msingi*. Kampuni ya uchapishaji vitabu ya Oxford: Macmillan Publishers.
- Spenser, J.S. (1994). *Effective Mainstreaming –Creating Inclusive Classroom*. New York: Macmillan Publishing.
- Ture, J. (1994). *Elimu ya pamoja*. Hydrebad: THBI
- UNESCO. (2001). *Kutathmini na kutoa huduma za usaidizi kwa mahitaji ya wanafunzi katika darasa .Mwelekezo kwa walimu*. Paris: UNESCO.
- Walker & Shea, M. (1991). *Manejmenti ya nidhamu, mwelekezo wa kimazoezi kwa walimu*. Kampuni ya uchapishaji ya New York: Macmillan
- Walters, B. (1994). *Manejmenit ya mahitaji maalumu*. London: Casell.
- Watson. (1982). *Utathmini wa kielimu na kisykologia kwa wanafunzi wenye mahitaji maalum, nadharia, mikakati, na Matumizi*. New York: Kampuni ya C.V. Mosby Company.
- Ysseldyke, J.E & Salvia, J. (1995). *Utathmini*.. Boston: Houghton Miffilin Company.